

वित्त तथा कर प्रणालीको सुधारका लागी नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स
संस्थाको तर्फबाट सुझावहरु

नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्था

The Institute of Chartered Accountants of Nepal
(Established under the Nepal Chartered Accountants Act 1997)

विषय सूची

खण्ड क: पृष्ठभूमि	१
खण्ड ख: सुभावहरुको सारांश	४
खण्ड ग: विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन	
आयकर ऐन, २०५८ मा गर्नुपर्ने संशोधन तथा सुधारहरु	
१. आयको शिर्षकहरुमा पूँजीगत लाभलाई फरक शिर्षकमा राख्नु पर्ने	७
२. नियन्त्रणमा परिवर्तन सम्बन्धी व्यवस्थामा संशोधन	७
३. पूँजीगत लाभकरको दरमा परिमार्जन	१०
४. बोनस शेयरको करारोपण	१२
५. दफा ५६ (३) को व्याख्या : पूँजीमा आयकर	१४
६. व्यावसायिक कृषिमा कर छुट	१६
७. पर्यटन उद्योगलाई कर छुट	१९
८. पूर्वाधार विकासमा नीजि क्षेत्रको लगानी	२०
९. भेन्चर क्यापिटल र प्राइमेट इक्विटीको आयमा कर छुट	२०
१०. Sweat Equity मा आयकर	२१
११. लेखा तथा कानून सम्बन्धी आउटसोर्सिङ व्यवसाय लगायत अन्य आउटसोर्सिङ	२३
व्यवसायलाई प्रोत्साहन	
१२. दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौता सम्बन्धी व्यवस्था	२४
१३. विद्युतीय कारोबारमा आयकर	२४
१४. मूल्य हस्तान्तरण सम्बन्धी कानुनी प्रवन्ध	२५
१५. मर्जर तथा प्राप्ति भएको अवस्थामा आयकर	२६
१६. प्रचलित कर ऐनमा रहेको तर पर्याप्त नभएका व्यवस्थाहरु	२७
१७. कर लेखापरीक्षणको व्यवस्था	२९
१८. मतियारलाई हुने सजाय सम्बन्धी व्यवस्थामा संशोधन	३०
१९. नियमनकारी निकायहरुलाई आयकर	३१
२०. Accelerated Depreciation कट्टी को सुविधा सम्बन्धमा	३३
२१. लगानी वीमा व्यवसायको खर्च कट्टी सम्बन्धी व्यवस्था	३४
२२. अनुसन्धान र विकास खर्च	३४
२३. थप स्पष्ट गर्नु पर्ने विषयहरु	३६
मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ मा गर्नुपर्ने संशोधन तथा सुधारहरु	३७
भन्सार महसुल ऐन, २०५१ मा गर्नुपर्ने संशोधन तथा सुधारहरु	४०
अन्ता: शुल्क ऐन, २०५८ मा गर्नुपर्ने संशोधन तथा सुधारहरु	

खण्ड क: पृष्ठभूमी

नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाको परिचय :

नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्था नेपालमा लेखाव्यवसायको विकास, संरक्षण र सम्बद्धन गर्नको लागि नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स ऐन, २०५३ अन्तर्गत स्थापित एक स्वायत्त र नियमनकारी निकाय हो । यस संस्था नेपाल भित्र लेखाव्यवसायको प्रवर्द्धन, लेखा सम्बन्धी जनशक्ति उत्पादन, लेखापरीक्षण अनुमतिको लागि पेशागत प्रमाणपत्र प्रदान गर्ने र लेखाव्यवसायको नियमन गर्ने निकायको रूपमा क्रियाशिल छ । नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स ऐन, २०५३ को दफा ११ (४) मा उद्योग, वाणिज्य, अर्थ, राजश्व तथा लेखाव्यवसायसँग सम्बन्धित विषयका विभिन्न प्रचलित कानूनहरूको सुधारको निमित्त नेपाल सरकारलाई राय सुझाव दिने काम तथा कर्तव्य संस्थाको परिषदको हुने भनेर उल्लेख भएको छ । सोही व्यवस्था अन्तर्गत रही संस्थाले उद्योग, वाणिज्य, अर्थ, राजश्व तथा लेखाव्यवसायसँग सम्बन्धित विषयका विभिन्न प्रचलित कानूनहरूको सुधारको निमित्त नेपाल सरकारलाई समय समयमा राय सुझाव दिने कार्य गर्दै आइरहेको छ ।

यस संस्था नेपालमा चार्टर्ड एकाउन्टेन्सी शिक्षा प्रदान गर्ने एकमात्र संस्थाको रूपमा कार्य गर्दै आइरहेको छ र करिव १५,००० विद्यार्थीहरु चार्टर्ड एकाउन्टेन्सी शिक्षाका विभिन्न तहहरूमा अध्ययनरत छन् । त्यसै गरी यस संस्थाले ९,५०० भन्दा बढी चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स तथा दर्तावाला लेखापरीक्षकहरूलाई सदस्यता प्रदान गरी उनीहरूको दक्षता अभिवृद्धि गर्नुको साथै नियमनको कार्य समेत गर्दै आइरहेको छ ।

यस संस्थाबाट पेशागत प्रमाणपत्र लिएका सदस्यहरूले कम्पनी ऐन, आयकर ऐन, बैंक तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी ऐन, सहकारी ऐन लगायत विभिन्न ऐनमा उल्लेख भए बमोजिम विभिन्न निकायहरूको लेखापरीक्षण, आय विवरण प्रमाणीकरण लगायत तोकिएका सेवा प्रदान गर्दै आइरहेका छन् । नेपालमा नीजि क्षेत्रमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्ने कार्यमा यस संस्था तथा संस्थाका सदस्यहरूले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दै आइरहेका छन् । कुनै पनि निकायले नेपाल सरकार तथा नेपला सरकार अन्तर्गतका विभागहरूमा पेश गर्नुपर्ने अधिकांश वित्तीय विवरणहरू तथा सम्बन्धित आर्थिक विवरणहरू यस संस्थाका सदस्यहरूबाट लेखापरीक्षण/प्रमाणीकरण हुन अनिवार्य भएकोले यस संस्था नेपाल सरकारको कर सङ्गलन लगायत विभिन्न नियमन सम्बन्धी कार्यमा महत्वपूर्ण साझेदारको रूपमा रहदै आइरहेको छ ।

वित्त तथा कर प्रणालीको सुधारको लागि प्रतिवेदनको तयारी :

नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स ऐन, २०५३ को दफा ११(४) को व्यवस्थालाई कार्यान्वयन गर्दै राष्ट्रको वित्त तथा कर प्रणाली सुधारको लागि माननीय अर्थमन्त्री ज्यू मार्फत नेपाल सरकारलाई सुझाव प्रदान गर्ने विषयमा अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार गर्नको लागि संस्थाको परिषदको ३४२ औं बैठकले निम्न बमोजिम कार्यदल गठन गरेको थियो ।

सिए. निल बहादुर सारु मगर, उपाध्यक्ष	- संयोजक
सिए. उमेश राज पाण्डेय, पार्षद	- सदस्य
सिए. हेम कुमार काफ्ले, पार्षद	- सदस्य
सिए. सुनिल देवकोटा, पार्षद	- सदस्य
आरए. भलक मणि लम्साल, पार्षद	- सदस्य
सिए. किरण कुमार खत्री, निर्देशक	- सचिव

सिए. शेष मणि दहाल, सिए. शैलेन्द्र उप्रेती, सिए. सुशिल पराजुली तथा सिए. सन्तोष विष्टले समेत सुझाव प्रतिवेदन तयार गर्नको लागि महत्वपूर्ण योगदान गर्नुभएको थियो ।

वित्त तथा कर प्रणालीको सुधारका लागि नेपाल सरकारलाई नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाको तर्फबाट सुझावहरु

विद्यमान आयकर ऐन, मूल्य अभिवृद्धि ऐन, भन्सार महसुल ऐन र अन्तःशुल्क ऐनको क्षेत्रमा सुधार गर्दै समग्र अर्थतन्त्रमा सुधार गर्ने सम्बन्धमा सुझाव सङ्गति गर्नको लागि संस्थाले विभिन्न क्षेत्रमा सञ्चालन गरेको अन्तर्किया कार्यक्रम, सदस्यहरूबाट प्राप्त सुझावहरू तथा अन्तर्राष्ट्रिय असल अभ्यासको अध्ययन आदिको आधारमा यस कार्यदलले वित्त तथा कर प्रणालीमा सुधार गर्नुपर्ने विषयहरू समेती प्रतिवेदन तयार गरेको छ ।

वित्त तथा कर प्रणाली सुधारको औचित्यः

कुनै पनि राष्ट्रको आर्थिक विकासमा राजश्व नीतिको महत्वपूर्ण भुमिका हुने गर्दछ । डिजिटलाइजेसन तथा विश्वव्यापीकरणको आजको युगमा उन्नत राजश्व नीतिको अनुपस्थितिमा देशको आर्थिक विकास हुनु असम्भव जस्तै छ । कर कुनै पनि अर्थतन्त्रको मेरुदण्ड हो । सबल कर प्रणालीले केवल राजश्व सङ्गति मात्र होइन, आर्थिक विकास, व्यवसाय विस्तार र सामाजिक समानताको लागि समेत एक रणनीतिक साधनको रूपमा कार्य गर्दछ । राम्रो कर प्रणालीले सरकारलाई पूर्वाधार, शिक्षा र स्वास्थ्य जस्ता आवश्यक सेवाहरूको लागि कोष जुटाउन मद्दत गर्दै, साथै यसले व्यवसायहरू फस्टाउने वातावरण पनि सिर्जना गर्दै ।

हामी अभूतपूर्व परिवर्तनको युगमा बाँचिरहेका छौं । विश्वव्यापीकरणले सीमाहरू धुंवाल बनाएको छ, डिजिटलाइजेसनले व्यापारलाई नयाँ रूप दिएको छ र जलवायु सङ्गति नयाँ रणनीति अवलम्बन गर्नुपर्ने बनाएको छ । वढदो व्यापार घाटा, उपभोगमा आधारित अर्थतन्त्र, रेमिटेन्समा उच्च निर्भरता, अनौपचारिक अर्थतन्त्रको उच्च हिस्सा, अर्थतन्त्रमा देखिएका विभिन्न दबाव तथा चुनौतीको पृष्ठभूमिमा अर्थतन्त्रलाई सुधार गर्नको लागि लचिलो, समतामूलक र भविष्यसँग तालमेल राख्ने कर प्रणालीको आवश्यकता विगत भन्दा अहिले बढी अपरिहार्य छ ।

नेपालको पछिल्लो पाँच वर्षको राजश्व सङ्गति र कुल ग्राहस्थ उत्पादनको तथ्याङ्कलाई हेर्दा कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कुल राजश्व सङ्गति नयाँ १७ प्रतिशत देखि २२ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको छ । कुल ग्राहस्थ उत्पादनको तुलनामा नेपालको राजश्व परिचालन दक्षिण एशियामा (भारतको १७ प्रतिशत हाराहारी) उच्च रहेको छ । यस अवस्थामा सरकारको राजश्व परिचालनलाई बढाउने एक मात्र उपाय भनेको उच्च आर्थिक वृद्धिका साथ कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा वृद्धि गर्नु हो । यसको लागि सरकारले स्वदेशी तथा विदेशी लगानीकर्तालाई प्रोत्साहन गर्दै व्यावसायिक वातावरण सृजना गर्न आवश्यक रहेको छ । उच्च आर्थिक वृद्धिको मेरुदण्डको रूपमा सरकारले कर नीतिमा सुधार गर्ने रणनीति अवलम्बन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

नेपालको कर नीति, आर्थिक वृद्धि तथा विदेशी लगानीको अवस्था :

सन् १९९२/९३ मा नेपालको कर सङ्गति कुल ग्राहस्थ उत्पादनको ९.८३ प्रतिशत रहेकोमा सन् २०२२/२३ सम्म आईपुरदा कुल ग्राहस्थ उत्पादनको ७७.७९ प्रतिशत सम्म पुगेको देखिन्छ । त्यस्तै गरी सन् १९९२/९३ ताका कुल राजश्वमा अप्रत्यक्ष करको हिस्सा अत्यधिक रहेकोमा सन् २०२२/२३ सम्म पनि अप्रत्यक्ष करमा नै निर्भर रहेको देखिन्छ । यद्यपि केही सुधारहरू नभएका भने होइनन् । सन् १९९२/९३ मा प्रत्यक्ष करको सङ्गति जम्मा राजश्वको ११.८७ प्रतिशत भएकोमा सन् २०२२/२३ सम्म आईपुरदा प्रत्यक्ष कर जम्मा राजश्वको २९.०९ प्रतिशत सम्म पुगेको देखिन्छ । यसले हामी पुर्णरूपमा सन्तुष्ट हुने ठाँउ नभए तापनि आशा गर्न मिले स्थितिको भने सङ्गति गर्दछ । त्यस्तै गरी १९९२/९३ देखि २०२२/२३ सम्म आईपुरदा भन्सार महशुलको प्रतिशतबाट घटेर २९.०९ प्रतिशत पुगेको र अन्तःशुल्क १०.३६ प्रतिशतबाट १६.५३ प्रतिशत बढेको देखिन्छ । विभिन्न दक्षिण एशियाली देशहरूमा जम्मा कर राजश्वमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष करको हिस्सा लगभग निम्न बमोजिम रहेको देखिन्छ ।

करको प्रकार	भारत	श्रीलंका	बंगलादेश	नेपाल
प्रत्यक्ष कर	५६	२२	३३	३०
अप्रत्यक्ष कर	४४	७८	६७	७०

वित्त तथा कर प्रणालीको सुधारका लागि नेपाल सरकारलाई नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाको तर्फबाट सुझावहरू

नेपालमा अप्रत्यक्ष करको भार ७० प्रतिशत हुनुले हाम्रो अर्थतन्त्र उपभोगमा आधारित रहको, अप्रत्यक्ष करको उच्च मारको कारण निम्न वर्गीय जनतालाई बढी असर गरेको र राजश्व प्रणालीमा समस्याहरु रहेको सङ्गेत गर्दछ । त्यसमाथि पनि अप्रत्यक्ष करको संरचनालाई हेतु हो भने नेपालको भन्सार शुल्कमा निर्भरता अन्य दक्षिण एसियाली देशहरुको भन्दा बढी देखिन्छ । साथै मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क दक्षिण एसियाली मुलुकहरुभन्दा कम देखिन्छ । यसले हाम्रो देश नेपालको उत्पादकत्व कम भएको सङ्गेत गर्दछ ।

नेपालको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा कर राजश्वको योगदान दक्षिण एसियाली मुलुकहरु भन्दा बढी रहेको छ जुन सुखद पक्ष हो । यद्यपि हाम्रो देशको सरकारी खर्चको करिब ७० प्रतिशतमात्र राजश्व सङ्गलन हुनु र यस कारणले प्रत्येक वर्ष आन्तरिक तथा वाट्य ऋण बढनु भने दुखद पक्ष हो ।

सन् २०२० को विश्व बैंकले प्रकाशित गरेको World Bank's Doing Business 2020 Report अनुसार नेपाल व्यवसाय गर्ने सूचकाङ्कमा सन् २०१९ भन्दा १६ औं स्थान माथि उक्तेर १४ औं स्थानमा उक्तेको थियो । २०२० पछि त्यस्तो किसिमको प्रतिवेदन विश्व बैंकले प्रकाशित गरेको छैन । स्वदेशी तथा विदेशी लगानीकर्तालाई देशमा लगानी गर्ने प्रोत्साहन गर्नको लागि सरकारले देशमा विद्यमान व्यावसायिक वातावरणको निरन्तर रूपमा अध्ययन गरी अध्ययनको निष्कर्षको आधारमा आवश्यक नीति बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

सन् २०२३ को दक्षिण एशियाली देशहरुको वैदेशिक लगानीको तथ्याङ्क हेतु हो भने हाम्रो देशमा आएको वैदेशिक लगानी निकै नै कम रहेको देखिन्छ । सन् २०२३ मा विभिन्न दक्षिण एशियाली देशहरुमा भएको विदेशी लगानीको विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ ।

देश	भारत	बंगलादेश	पाकिस्तान	श्रीलंका	मालदीव्स	नेपाल	भूटान
विदेशी लगानी (अमेरिकी डलर)	४९.३६ अर्ब	१.६ अर्ब	१.९ अर्ब	९०० मिलियन	५७७ मिलियन	१९७ मिलियन	८ मिलियन

हामी जस्तो आर्थिक स्रोतको कमी रहेको देशमा वैदेशिक लगानीको महत्व अत्यधिक हुने गर्दछ । वैदेशिक लगानीलाई आकर्षण गर्नको लागि अन्य सुधारहरुको अतिरिक्त कर नीतिमा पनि सुधार आवश्यक देखिन्छ ।

खण्ड ख: सुभावहरूको सारांश

नेपालको वित्त तथा कर प्रणालीको सुधारको लागि संस्थाले तयार गरेको अध्ययन प्रतिवेदनको कार्यकारी सारांश निम्न बमोजिम रहेको छ ।

१. आयकर ऐनमा आयका चार शीर्षकहरू (व्यवसाय, रोजगारी, लगानी र आकस्मिक लाभ) उल्लेख भएकोमा आयको पाँचौ शीर्षक 'पूँजीगत लाभ' थप गरी पूँजीगत सम्पत्तिको व्याख्या गर्दै पूँजीगत लाभको गणना, सोमा लाग्ने कर आदि सम्बन्धी विस्तृत व्यवस्थाहरू थप तथा पूँजीगत लाभकर सम्बन्धी विद्यमान व्यवस्थाहरूमा आवश्यक समायोजन गर्ने ।
२. कुनै वासिन्दा निकायको पचास प्रतिशत भन्दा बढी शेयर स्वामित्व परिवर्तन हुँदा दफा ५७ बमोजिम निकायको सम्पत्ति तथा दायित्व निसर्ग नहुने व्यवस्था गर्ने । यसका लागि दफा ४० को उपदफा (१) को खण्ड (३) लाई हटाउने । वासिन्दा निकायको पचास प्रतिशत भन्दा बढी शेयर स्वामित्व परिवर्तन हुँदा विद्यमान दफा ५७ को उपदफा (२) बमोजिमको व्यवस्था मात्र लागु हुने व्यवस्था गर्ने ।
३. कुनै वासिन्दा निकायको पचास प्रतिशत भन्दा बढी शेयर विदेशी निकायसँग रहेको र सो विदेशी निकायको नेपालमा अवस्थित वासिन्दा निकायमा रहेको लगानी त्यस विदेशी निकायको जम्मा सम्पत्तिको पचास प्रतिशत भन्दा बढी भएमा र सो विदेशी निकायको पचास प्रतिशत वा सो भन्दा बढी निहित स्वामित्व परिवर्तन भएमा सो निकायको नेपाल अवस्थित कम्पनीको स्वामित्वको सम्पत्ति तथा दायित्वको निसर्ग भएको मानिने व्यवस्था गर्ने ।
४. विदेशी लगानीलाई प्रोत्साहन गर्नको लागि गैर वासिन्दा व्यक्ति/निकायले नेपालमा रहेको निकायमा रहेको हितको निसर्ग गर्दा लाग्ने लाभकरलाई घटाउने ।
५. निकायहरूले मूनाफालाई पूँजीकरण गरी बोनस शेयर जारी गर्दा आयकर नलाग्ने व्यवस्था गर्ने । त्यस्तो बोनस शेयर निसर्गका बहुत कूल निसर्ग मूल्यलाई नै आय मानी आयकर लाग्ने व्यवस्था गर्ने । शेयर प्रिमियम रकमबाट बोनस शेयर वितरण गर्दा सम्बन्धित निकायलाई आयकर तिर्नुपर्ने व्याख्या भएकाले सो व्याख्याको कारण पूँजीमा समेत कर लाग्ने अवस्था सिर्जना भएकोमा सो व्यवस्था हटाउने ।
६. निकायहरूको मर्जर ताथा प्राप्ति कार्यलाई कर तटस्थ बनाउने । निकायहरूको मर्जर तथा प्राप्तिमा कर नलाग्ने स्पष्ट कानुनी व्यवस्था गर्ने ।
७. व्यवसायिक कृषि प्रवर्धन गर्नको लागि आयकर ऐन, २०५८ मा उल्लिखित कृषि व्यवसायको परिभाषालाई वृहत बनाई आयकर छुटको सिमालाई वृहत बनाउने । आयकरमा प्रदान गर्दै आइएको छुटलाई शत प्रतिशत बनाई केही वर्षसम्म उक्त छुटले निरन्तरता पाउने कुराको सुनिश्चितता प्रदान गर्ने ।
८. नेपालको संविधानमा कृषि आय प्रदेश सरकारको एकल क्षेत्राधिकारको विषय भएको भनि उल्लेख भएकोले, प्रदेश सरकारलाई तिरेको कृषि आयकर आन्तरिक राजश्व विभागले मिलान गर्न मिल्ने सुविधा प्रदान गर्ने ।
९. नेपालले आफ्नो हितलाई मध्यनजर गरी अन्तर देशिय र क्षेत्रिय व्यापार सम्झौताका प्रावधानहरू पुनरावलोकन गरी नेपाल आत्मनिर्भर र सामर्थ्य रहेका नेपाली कृषि उत्पादन तथा उद्योगहरूको संरक्षण र बजार सूनिश्चित हुने वातावरण निर्माणका लागि विभिन्न कृषि उत्पादनहरूको भन्सार महशुल पुनरावलोकन गर्नुपर्ने ।
१०. भेन्चर क्यापिटल र प्रझेट इक्विटिलाई आयकरमा लगानी कोष (म्यूचल फण्ड) सरह छुट प्रदान गर्ने ।
११. Sweat Equity प्राप्त गर्ने व्यक्तिलाई Sweat Equity प्राप्त गर्दाको अवस्थामा आयकर नलगाई Sweat Equity निसर्ग गर्दाको अवस्थामा आयकर लगाउने ।
१२. लेखा तथा कानुन सम्बन्धी आउटसोर्सिङ व्यवसाय लगायत अन्य आउटसोर्सिङ व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्न सूचना प्रविधि उद्योगलाई सरह आयकरमा छुट प्रदान गर्ने ।
१३. विदेशी लगानीलाई अकार्पण गर्नको लागि विदेशी लगानी भित्र्याउन सक्ने उच्च सम्भावना भएका देशहरूसँग दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौता गर्ने ।
१४. आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७३ को उपदफा (५) मा सुविधामा सीमितता सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था रहेकोमा नेपालले भारतबाहेका अन्य देशहरूसँग गरेका दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौताहरूमा यस्तो सुविधामा सीमितता सम्बन्धी कुनै धारा नरहेकोले नेपालले अन्य १० वटा दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौतालाई दफा ७३ को मर्म अनुरूप संशोधन

वित्त तथा कर प्रणालीको सुधारका लागि नेपाल सरकारलाई नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाको तर्फबाट सुभावहरू

गर्नुपर्ने देखिन्छ, र अब उप्रान्त दोहोरो उन्मुक्ति सम्झौता गर्दा सो मर्मसमेतलाई ख्याल गरी दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौताहरु गर्नुपर्ने ।

१५. डिजिटल स्थायी संस्थापनको सम्बन्धमा उल्लेख्य डिजिटल उपस्थितिको परिभाषा गर्नुपर्ने । डिजिटल स्थायी संस्थापनाको अवधारणालाई आयकरमा समावेश गरिसकेपछि विद्युतीय सेवाकर सम्बन्धी व्यवस्था खारेज गर्नु उपयुक्त हुने ।

१६. आन्तरिक राजस्व विभागले हस्तान्तरण मूल्य सम्बन्धी निर्देशिका, २०८१ जरी गरी मूल्य हस्तान्तरण सम्बन्धी विभिन्न व्यवस्थाहरु गरेकोमा सम्बद्ध व्यक्तिको परिभाषा, सम्बद्ध व्यक्तिहरु विच हुने नियन्त्रित कारोबार, मूल्य हस्तान्तरणको गणना विधि, लेखाङ्कन, आय विवरण पेश गर्ने दायित्व, आयविरण तथा आयकर नबुझाएमा तिनुपर्ने जरिवाना, लेखापरीक्षकले गर्नुपर्ने प्रमाणिकरण आदि सम्बन्धी व्यवस्था आयकर ऐन, २०५८ को दफा ३३ मा नया उपदफाहरु थप गरी उल्लेख गर्नु पर्ने ।

१७. आन्तरिक राजस्व विभागका महानिर्देशकले गर्ने प्रशासकीय पुनरावलोकनको सट्टा राजस्व प्रशासन तथा कानुनको विज्ञाता भएको तर राजस्व प्रशासनमा संलग्न नरहेको राजपत्राकिंत प्रथम श्रेणीको अधिकृतको नेतृत्वमा कर कानुनमा दक्ष चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट तथा कानुनी विज्ञ रहने गरी एक पुनरावलोकन समिति गठन गरी प्रशासकीय पुनरावलोकनको कार्य गर्नु पर्ने ।

१८. नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाका सदस्यहरु अन्तर्राष्ट्रिय तथा नेपाल वित्तीय प्रतिवेदनमानको क्षेत्र तथा कर कानुनको परिपालनको क्षेत्रमा विज्ञको रूपमा कार्य गर्दै आइरहेकोले नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाका सदस्यहरुलाई राजस्व न्यायाधिकरणमा वहस गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

१९. प्रशासकीय पुनरावलोकनको लागि निवेदन दिनको लागि विवादित रकमको पञ्चस प्रतिशत रकम धरौटी बुझाउनुपर्ने व्यवस्था रहेकोमा वैक जमानतको अधारमा समेत निवेदन दिन सकिने व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुने । यसरी धरौटी स्वरूप बुझाउनु पर्ने रकम घटाउने ।

२०. आयकर ऐन, २०५८ मा कर लेखापरीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था गर्ने ।

२१. वित्तीय विवरणको लेखापरीक्षण गरेको तथा कुनै परामर्श दिएकै आधारमा लेखापरीक्षकलाई मतियार मान्ने सम्बन्धी आयकर ऐन, २०५८ को दफा १२७ को व्यवस्थालाई हटाउने ।

२२. नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्था लगायतका अन्य नियमनकारी निकायहरुलाई आयकरमा छुट प्रदान गर्ने ।

२३. दफा ४ को उपदफा (४) तथा (४क) खारेज गर्ने वा ऐच्छिक बनाई बासिन्दा प्राकृतिक व्यक्तिको आधारभूत छुट रकमसम्मको मुनाफामा रकमसम्म आयकर नलाग्ने व्यवस्था गर्ने ।

२४. Accelerated Depreciation कट्टी को सुविधालाई ऐच्छिक बनाउने । व्यवसायमा संलग्न प्राकृतिक व्यक्तिलाई समेत उक्त सुविधा प्रदान गर्नुपर्ने ।

२५. आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६१ को उपदफा (२) को खण्ड (ख) को उपखण्ड (२) लाई संशोधन गरी लगानी बीमा व्यवसायले विमितलाई फिर्ता गर्ने रकमलाई खर्चको रूपमा घटाउन पाउने व्यवस्था गर्ने ।

२६. नवप्रवर्तनलाई बढावा दिन र अमूर्त सम्पत्तिको सिर्जनाबाट नेपालीले रोयलटी पाउने अवस्था सिर्जना गर्न अनुसन्धान र विकास जस्ता कार्यमा भएका खर्च लाई कट्टी गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

२७. संविधान संशोधन गरी घर वहाल करका सम्बन्धमा कराधिकारमा थप स्पष्ट नगरिज्जेल स्थानीय तहहरुले असुल गर्ने त्यस्तो करलाई आयकरमा मिलान गर्न पाउने गरी व्यवस्था गर्ने ।

२८. अर्थ मन्त्रालयबाट विभिन्न निकायहरुलाई प्रदान गरिने भन्सार, अन्तःशुल्क तथा मू.अ.कर छुट सम्बन्धी नीतिमा परिमार्जन गर्नुपर्ने । अर्थ मन्त्रालयको निर्णय बमोजिम कर छुट प्रदान गर्ने भन्दा पनि सम्बन्धित ऐनमा नै कर छुट सम्बन्धी मापदण्डहरु उल्लेख गरी सो मापदण्डको अधिनमा रही कर छुट दिने कार्य सुरु गर्ने ।

२९. अनुसन्धान र विकासमा खर्च गर्नको लागि निकायहरुलाई प्रोत्साहन गर्नको लागि अनुसन्धान र विकासमा भएका खर्च कट्टी गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

३०. मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन को अनुसूची १ मा रहेका वस्तु तथा सेवाहरु मध्ये मूल्य अभिवृद्धि गणना गर्न नमिले तथा प्राकृतिक व्यक्तिको आधारभूत आवश्यकतासँग सम्बन्धित वाहेक अन्य वस्तु तथा सेवाहरुलाई अनुसूचिबाट हटाउनु पर्ने ।

३१. मूल्य अभिवृद्धि करको अनुसुची-२ लगायतमा भएका सबै व्यवस्थाहरुको दुईअर्थी व्याख्या हुन सक्ने प्रावधानहरूलाई सरल बनाउनु पर्ने ।
३२. विक्री बापतको खराब कर्जामा तिरिएको मूल्य अभिवृद्धि कर मिलान गर्ने मिल्ने गरी आवश्यक कानुनी व्यवस्था थप गर्ने ।
३३. उत्पादनमुलक उद्योग, कृषी व्यवसाय तथा कृषिमा आधारित उद्योग, तोकिएका पर्यटन उद्योग र एसेम्ब्लिंग युनिटले आयात गर्ने मेशिन, उपकरण, सवारी साधन आदिमा भन्सार महशुल छुट दिने ।
३४. विलासिताका वस्तु तथा सेवा र जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर गर्ने वस्तु तथा सेवामा बाहेक अन्यमा अन्तः शुल्क लाग्ने गरी भएका व्यवस्थाहरु संशोधन गर्ने ।

वित्त तथा कर प्रणालीको सुधारका लागि नेपाल सरकारलाई नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाको तर्फबाट सुझावहरु

खण्ड गः विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन

नेपालको वित्त तथा कर प्रणालीको सुधारको लागि संस्थाले तयार गरेको विस्तृत अध्ययन विवरण निम्न बमोजिम रहेको छ।

आयकर ऐन, २०५८ मा गर्नुपर्ने संशोधन तथा सुधारहरु

१. आयको शिर्षकहरुमा पुँजीगत लाभलाई फरक शिर्षकमा राख्नु पर्ने

नेपालको आयकर ऐन, २०५८ ले चारवटा आय शिर्षकहरुको परिकल्पना गरेको छ। ती चारवटा शिर्षकहरु निम्न बमोजिम रहेका छन्।

१. व्यवसाय

२. रोजगारी

३. लगानी र

४. आकस्मिक लाभ

लगानीको आय हेदाखेरी पुँजीगत लाभ जस्तो देखिएता पनि लगानीको आयको शिर्षक निकैने सागुरो देखिन्छ। पुँजीगत लाभका विभिन्न अवस्थाहरु र ती अवस्थाहरुमा लाग्ने कर सम्बन्धी व्यवस्था हाम्रो आयकर ऐनमा उल्लेख भएको छैन। निकायको हकमा लगानीको आय व्यवसायको आयकै रूपमा रहने हुँदा, लगानीमा आय शिर्षक विशेषत प्राकृतिक व्यक्तिका लागि मात्र लागु हुने देखिन्छ। हाम्रो देशमा लगानीका वातावरण नहुनुको विभिन्न कारणहरु मध्ये एक प्रमुख कारण कर कानुनको अस्पष्टता तथा करमा सुनिश्चितता नहुनु पनि हो। त्यसमाधि पनि सबैभन्दा महत्वपूर्ण भनेको पुँजिगत लाभकरका प्रावधानहरु अस्पष्ट हुनु, यथेष्ट अवस्थाहरुको कर कानुनमा व्यवस्था नहुनु तथा भएका अस्पष्ट कानुनहरुको अपव्याख्या हुनु हो। अत यस अवस्थामा सम्पुर्ण पुँजीगत लाभकर सम्बन्धी अवस्थाहरुको व्याख्या तथा सो कानुनहरुको अपव्याख्या हुनु हो। अत यस अवस्थामा सम्पत्तीको निसर्ग हुने, कस्ता सम्पत्तिहरुलाई पुँजीगत सम्पत्ति नमानिने, व्यवसाय गाभ्ने गाभ्ने अवस्थामा सम्पत्तिको निसर्ग कस्तो हुने, सम्बद्ध व्यक्तिहरुको विचको सम्पत्ति हस्तान्तरणमा करारोपणको अवस्था आदि जस्ता प्रावधानहरु समेत समेटेर कानुन तर्जुमा गर्नु पर्ने भएको हुनाले आएकर ऐन, २०५८ मा संशोधन वा पुनर्लेखन गर्नु पर्ने देखिन्छ।

२. नियन्त्रणमा परिवर्तन सम्बन्धी व्यवस्थामा संशोधन

लगानीकर्तालाई कर तिनै विषयसँग धेरै समस्या नभए पनि कर निश्चितता नभएमा लगानीको लागि सक्षम वातावरण निर्माण हुन सक्दैन। आयकर ऐन, २०५८ का कतिपय प्रावधानमा स्पष्टता नभएको र राज्यका निकायहरुले नै कर कानुनको फरक फरक व्याख्या गरी एकपटक एक निकायबाट टुङ्गिसकेको विषयलाई अर्को निकायले प्रश्न उठाउने गरी कर कानुनमा स्पष्टता नभएकोले कर निश्चितताको सिद्धान्तको प्रयोगमा चुनौती आएको छ, जसले गर्दा लगानीको वातावरणमा समेत नकारात्मक प्रभाव पर्ने र व्यवसायीको पूँजीमा क्षय हुने स्थिति आएको छ।

कर निश्चितताको सिद्धान्तलाई चुनौती दिने गरी निकायको नियन्त्रणमा हुने परिवर्तनको सम्बन्धमा देहायका दफाहरु विद्यमान रहेकाले ती दफाहरुमा संशोधन आवश्यक देखिन्छ :

२.१. नियन्त्रणमा परिवर्तनको आधारमा स्पष्टता नभएको

- क) आयकर ऐन, २०५८ को दफा ५७ को उपदफा (१) बमोजिम कुनै निकायको विगत तीन वर्ष अधिसम्मको स्वामित्वको तुलनामा पचास प्रतिशत वा सो भन्दा बढी स्वामित्व परिवर्तन भएमा सो निकायले आफ्ना स्वामित्वको सम्पत्ति वा आफूले बहन गरेको दायित्व निःसर्ग गरेको मानिनेछ।

एनसेलको शेयर स्वामित्व विवादमा सर्वोच्च अदालतको फैसलामा स्वामित्व भित्र प्रत्यक्ष र निहित स्वामित्व दुवै पर्ने व्याख्या गरिएको छ । यस्तो व्याख्याको प्रभावस्वरूप कुनै निकायलाई अर्को निकायले नियन्त्रण गरेकोमा नियन्त्रण गर्ने निकायको वा सोही निकायको स्वामित्व परिवर्तन हुँदाका बखत दफा ५७ आकर्षित हुने देखिन्छ ।

यस उपदफामा विगत तीन वर्ष अधिसम्मको स्वामित्वको तुलनामा पचास प्रतिशत वा सो भन्दा बढी स्वामित्व परिवर्तन भएमा सो निकायले आफ्ना स्वामित्वको सम्पत्ति वा आफूले बहन गरेको दायित्व निःसर्ग गरेको मानिने व्यवस्था भए पनि सो निकायको सम्पत्ति वा दायित्व निःसर्ग हुने समय किटान गरिएको छैन । कानुनमा पर्याप्त व्यवस्था नभए पनि स्वामित्व परिवर्तनको दिनलाई आधार मानी निःसर्ग भएको मानिएको सम्पत्ति र दायित्वको लाभ गणना गर्ने गरिएको छ । माथि उल्लेख भए अनुसार यस उपदफाको प्रयोगमा समेत कर निश्चितताको सिद्धान्तको प्रयोगमा चुनौती आउने देखिन्छ ।

ख) आयकर ऐन, २०५८ को दफा ५७ को उपदफा (१) बमोजिम कुनै निकायको विगत तीन वर्ष अधिसम्मको स्वामित्वको तुलनामा पचास प्रतिशत वा सो भन्दा बढी स्वामित्व परिवर्तन भएमा सो निकायले आफ्ना स्वामित्वको सम्पत्ति वा आफूले बहन गरेको दायित्व निःसर्ग गरेको मानिने व्यवस्था भए अनुसार एक पटक दफा ५७ आकर्षित भइ सके पछि आगामी तीन वर्षसम्म स्वामित्व परिवर्तन नभएको वा ५० प्रतिशत भन्दा कम स्वामित्व परिवर्तन भएको अवस्थामा समेत हरेक दिन यस दफा आकर्षित हुन्छ । यस विषयमा फरक फरक अभ्यास गरिएको भए पनि ती कुनै पनि अभ्यास कानुन सम्मत छन् भन्न सकिने अवस्था छैन ।

२.२. नियन्त्रणमा परिवर्तनको प्रभावस्वरूप पूँजी मासेर कर तिर्नुपर्ने अवस्था

कुनै पनि निकायको नियन्त्रणमा परिवर्तन भएमा सो निकायको सबै सम्पत्ति बजार मूल्यमा निःसर्ग भएको मानिन्छ । नेपालमा जग्गाको मूल्यमा अत्यधिक बृद्धि भएको कारणले कुनै निकायको स्वामित्वमा जग्गा छ, सो जग्गाको मूल्यमा बृद्धि भएको छ र निकायको स्वामित्व परिवर्तन भएको छ भने सो निकायका शेयरधनीले सो जग्गा विक्री नगरे पनि पूँजी मानेर आयकर भुक्तानी गर्नुपर्ने अवस्था छ । त्यस्तै कुनै निकायको शेयरमा लगानी छ र बजारमा शेयरको मूल्य बढी छ भने सो अवस्थामा पनि पूँजी मासेर आयकर भुक्तानी गर्नुपर्ने अवस्था छ ।

राजनीतिक अर्थशास्त्रीहरूले नेपालमा लगानीको वातावरण नहुनु र उत्पादनमुखी उच्चोगहरूको बृद्धि नहुनुमा जग्गाको अधिक मूल्यलाई समेत दोष दिने गरेका छन् । आयकर ऐनको यस प्रावधानलाई ध्यानमा राख्ने हो भने राज्यको नीति पनि औद्योगिक वातावरण निर्माण भन्दा कर असुलीलाई प्राथमिकतामा राख्ने देखिन्छ ।

२.३. नियन्त्रणमा परिवर्तनको प्रभावस्वरूप एकै आयका सन्दर्भमा दोहोरो आयकर लगाउने अभ्यास

आयकर ऐन, २०५८ को दफा ५७ र दफा ९५क को प्रयोग भिन्नाभिन्नै रूपमा गरिएको, दफा ५७ आकर्षित हुँदा दफा ९५क कसरी प्रयोग गर्ने, दफा ५७ आकर्षित नभएको अवस्थामा दफा ९५क बमोजिम तिरिएको आयकरको समायोजन कसरी गर्ने भन्ने सम्बन्धमा आवश्यक कानुनी व्याख्या नभएको कारण लगानीकर्तालाई एकै आयका सम्बन्धमा दोहोरो कर लगाइएको छ । आयकर ऐन, २०५८ को दफा ५३, ५४, ५७, ५८ र ९५क को एकैसाथ व्याख्या गरी यस्तो दोहोरो करबाट उन्मुक्ति दिन मिले अवस्थामा समेत त्यस्तो नगरिएको र कर प्रशासनले गरेको कानुनी व्याख्या माथि समेत विभिन्न निकायले फरक फरक प्रश्न उठाउने र कठिपय अवस्थामा त्यस्ता प्रश्नको बैठान कर कानुनको संशोधनमार्फत गर्ने अभ्यास भएकाले यस्तो दोहोरो कर लगाउने अभ्यासलाई बन्देज लगाउनु पर्ने देखिन्छ ।

अन्तर्राष्ट्रीय अभ्यास हेदा विश्वको केही अपवाद बाहेकका देशहरुमा नियन्त्रणको परिवर्तनमा कर लाग्ने अभ्यास रहेको देखिईन् । दक्षिण एसियाली मुलुकहरुमा पनी पाकिस्तान बाहेक अन्य देशहरुमा नियन्त्रणमा परिवर्तनमा कर लाने व्यवस्था छैन । भारत लगायत केहि देशहरुमा नियन्त्रणमा परिवर्तनको व्यवस्था भएको भएता पनि त्यस्तो अवस्थामा कर नलाग्ने व्यवस्था रहेको छ । ती देशहरुमा निकायको सारिएका घाटा (Carry Forward Loss) लाई समायोजन गर्न नदिनका लागि मात्र यस्तो खालको दफा प्रयोग गरेको देखिन्छ । यद्यपी भारतमा भोडाफोनको चर्चित घटना पश्चात भारत बाहिर हुने नियन्त्रणमा परिवर्तनलाई केहि अपवादमा भारतमा कर लगाउने व्यवस्था हालसालै गरिएको देखिन्छ ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

दफा ५७ हाल नेपालको कर प्रणालीको पेचिलो विषय हो । वैदेशिक लगानीमात्र नभएर स्वदेशि लगानीमा समेत यो दफाको असर गम्भीरतापूर्वक लिनु पर्ने अवस्था आईसकेको छ । यद्यपी कर छलीको प्रयोजनका लागि हुने नेपाल बाहिरको नियन्त्रणमा परिवर्तनलाई नेपालमा कर तिनु पर्ने व्यवस्था भने आवश्यक नै देखिन्छ । अतः यस अवस्थामा नेपाल भित्रको निकायको नियन्त्रणमा परिवर्तन हुँदा कर नलाग्ने र नेपाल बाहिर हुने नेपालमा निहित स्वामित्व भएका निकायमा हुने नियन्त्रणमा परिवर्तनलाई भने कर लगाउने व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिन्छ । यस्तो अवस्थामा निम्न बमोजिमको व्यवस्था गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

नेपाली कम्पनीमा निहित स्वामित्व भएको विदेशमा दर्ता भएको निकायको नियन्त्रणमा परिवर्तनलाई नेपालमा कर लगाउनका लागि निम्न बमोजिमको प्रावधान थप्ने :

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
आयकर ऐनमा दफा ५७क थप गर्ने	नभएको	<p>१) कुनै वासिन्दा निकायको पचास प्रतिशत भन्दा बढि शेयर विदेशी निकायसँग रहेको र सो विदेशी निकायको नेपालमा अवस्थीत वासिन्दा निकायमा रहेको लगानी त्यस विदेशी निकायको जम्मा सम्पत्तिको पचास प्रतिशत भन्दा बढि भएमा र सो भन्दा बढि परिवर्तन भएमा परिवर्तनको तत्काल अघि सो निकायको नेपालमा अवस्थीत निकायको स्वामित्वको सम्पत्ति तथा दायित्वको निसर्ग भएको मानिनेछ ।</p> <p>२) उपदफा (१) बमोजिमको अवस्थामा दफा ५७ को उपदफा (२) र (३) तथा दफा ४१ लगु हुनेछ ।</p>

अन्य निकायको नियन्त्रणमा परिवर्तन हुँदा कर नलाग्ने व्यवस्था गर्नको लागि आयकर ऐन, २०५८ मा देहाय बमोजिम संशोधन गर्ने ।

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
आयकर ऐनको दफा ४० को उपदफा ३ को (३)	कुनै निकायको सम्बन्धमा दफा ५७ बमोजिमका अवस्थाहरुमा	कुनै निकायको सम्बन्धमा दफा ५७क बमोजिमका अवस्थाहरुमा
आयकर ऐनको दफा ५७ को उपदफा १	कुनै निकायको विगत तीन वर्ष अधिसम्मको स्वामित्वको तुलनामा पचास प्रतिशत वा	कुनै निकायको विगत तीन वर्ष अधिसम्मको स्वामित्वको तुलनामा पचास

	सोभन्दा बढी स्वामित्व परिवर्तन भएमा सो निकायले आफ्नो स्वामित्वको सम्पत्ति वा आफूले बहन गरेको दायित्व निःसर्ग गरेको मानिनेछ ।	प्रतिशत वा सोभन्दा बढी स्वामित्व परिवर्तन भएमा उपदफा (२) तथा (३) बमोजिम हुनेछ ।
--	--	---

३. पूँजीगत लाभकरको दरमा परिमार्जन

नेपाल सरकारले विदेशी लगानी भित्र्याउन धेरै प्रयासहरु गरिरहेको देखिन्छ । विभिन्न लगानी सम्मेलनदेखि विदेशी लगानीका कम्पनीहरुको दर्ताको लागि एकद्वार प्रणाली लागू गर्ने लगानी बोर्डको गठन आदि यसका महत्वपूर्ण प्रयासहरु हुन् । विभिन्न प्रयासको बाबजुत पछिल्लो पाँच वर्षमा औसत वर्षेनि ४ अर्ब हाराहारी मात्रै विदेशी लगानी नेपाल आएको छ । सोही अवधिमा बंगलादेश र श्रीलंकामा वार्षिक औसत कमश ३ खर्च २ १.५ खर्च रूपैयाँ बराबर विदेशी लगानी भित्रिएको छ । हामीजस्तै अल्पविकसित एसियाली राष्ट्र लाओस, क्याम्बोडिया, अफगानिस्तान, म्यानमार आदिमा भन्दा नेपालमा विदेशी लगानी भित्रिने संख्या तथा रकम धेरै गुणा त्यून छ । अतः यसरी हाम्रो अथक प्रयासका बाबजुद पनि नेपालमा वैदेशिक लगानी नभित्रिनुका कारणहरु मध्ये मुख्य कारण विदेशी लगानीमैत्री कर प्रणाली नहुनु, विदेशी लगानी बाट आर्जित मुनाफा फिर्ता लैजाने तथा लगानीकर्ताले चाहेको बेलामा लगानीसमेत फिर्ता लाने प्रक्रिया झण्झटिलो हुनु पनि हो ।

सन् २०२० को डुइङ्ग विजनेश इन्डेक्समा नेपाल ९४ स्थानमा रहेको पाइन्छ । नेपालको करको दर यद्यपि दक्षिण एसियाली मुलुकहरुको दाँजोमा धेरै फरक छैन तर दक्षिण पुर्वीय राष्ट्रहरुको तुलनामा औसतमा दश प्रतिशत विन्दुले बढी छ । तर, नेपालमा गरेको लगानीलाई विक्री गर्दा लाग्ने पूँजीगत लाभकरको दर दक्षिण एसियामै सबैभन्दा बढी छ ।

विदेश लगानीकर्ताले उनीहरुले लगानी गरेको संस्थाको लगानी निसर्ग गर्दा लाग्ने करलाई धेरै महत्वका साथ लिने गर्दछन् । विदेशी कम्पनी वा गैर वासिन्दा व्यक्तिले नेपालमा रहेको उसको लगानी विक्री गर्दा २५ प्रतिशत लाभकर लाग्ने व्यवस्था नेपालको विद्यमान आयकर ऐनले गरेको छ । त्यसमाधि पनी आयकर ऐनले, लाभकर गणना गर्दा मुद्रा स्फीतिको समायोजन गर्ने व्यवस्था गरेको छैन । यसर्थ हाम्रो लाभकरको दर अन्य राष्ट्रहरुको तुलनामा धेरै रहेको छ । हामि जस्ता एसियाली मुलुकहरुको लाभकर यस प्रकार रहेको छ ।

देश	लाभकर दर
भारत	दिर्घकालिन लगानीको लाभकर १० प्रतिशत, अल्पकालिन लगानीको लाभकर २० प्रतिशत
म्यानमार	१० प्रतिशत
मलेसिया	१० प्रतिशत
भियतनाम	२० प्रतिशत
बंगलादेश	१५ प्रतिशत
पाकिस्तान	६ वर्ष भन्दा बढिको लगानीमा लाभकर नलाग्ने सो भन्दा कम समयको लगानीमा लाभकर १५, १२.५, १०, ७.५, ५ वा २.५ प्रतिशत
चिन	२० प्रतिशत सुचिकृत संस्थाको लगानीमा लाभकर नलाग्ने
जापान	१५ प्रतिशत

यसको अतिरिक्त नेपालमा निकायको पचास प्रतिशत वा सो भन्दा बढी स्वामीत्व परिवर्तन हुँदा सम्बन्धित निकायलाई समेत दफा ५७ अन्तर्गत आयकर लाग्ने अवस्था रहेको छ ।

वहराइन, सिंगापुर, जमैका, केम्यान, न्युजीलैन्ड जस्ता धेरै देशमा लाभकर लारदैन । यसर्थ हाम्रो देशमा लाभकर, अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास भन्दा धेरै रहेको देखिन्छ । यो विदेशी लगानीको प्रमुख वाधक हो । अत यसमा पुनरावलोकन आवस्यक रहेको देखिन्छ ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
आयकर ऐन २०५८ को दफा ९५क को उपदफा २(क)	नेपाल धितोपत्र बोर्डमा सूचीकरण भएको निकायको हितको निःसर्गबाट प्राप्त भएको हकमा धितोपत्र विनिमय बजारको कार्य गर्ने निकायले बासिन्दा प्राकृतिक व्यक्तिको हकमा तिन सय पैसठाई दिन भन्दा बढि अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभ रकमको पाँच प्रतिशत र तीन सय पैसठाई दिन वा सो भन्दा कम अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभ रकममा साच दशमलव पाँच प्रतिशत, बासिन्दा निकायको हकमा लाभ रकमको दश प्रतिशत र अन्यको हकमा लाभ रकमको पच्चीस प्रतिशतका दरले,	नेपाल धितोपत्र बोर्डमा सूचीकरण भएको निकायको हितको निःसर्गबाट प्राप्त भएको हकमा धितोपत्र विनिमय बजारको कार्य गर्ने निकायले बासिन्दा प्राकृतिक व्यक्तिको हकमा तिन सय पैसठाई दिन भन्दा बढि अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभ रकमको पाँच प्रतिशत र तीन सय पैसठाई दिन वा सो भन्दा कम अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभ रकममा साच दशमलव पाँच प्रतिशत, बासिन्दा निकायको हकमा लाभ रकमको दश प्रतिशत र अन्यको हकमा लाभ रकमको पन्थ प्रतिशतका दरले,
आयकर ऐन २०५८ को दफा ९५क को उपदफा २ (ख)	नेपाल धितोपत्र बोर्डमा सूचीकरण नभएको निकायको हितको निःसर्गबाट प्राप्त लाभको हकमा जुन निकायको हित निःसर्ग भएको सोही निकायले बासिन्दा प्राकृतिक व्यक्तिको हकमा लाभ रकमको दश प्रतिशत, बासिन्दा निकायको हकमा लाभ रकमको पन्थ प्रतिशत र अन्यको हकमा लाभ रकमको पच्चीस प्रतिशतका दरले ।	नेपाल धितोपत्र बोर्डमा सूचीकरण नभएको निकायको हितको निःसर्गबाट प्राप्त लाभको हकमा जुन निकायको हित निःसर्ग भएको सोही निकायले बासिन्दा प्राकृतिक व्यक्तिको हकमा लाभ रकमको दश प्रतिशत, बासिन्दा निकायको हकमा लाभ रकमको पन्थ प्रतिशत र अन्यको हकमा लाभ रकमको पन्थ प्रतिशतका दरले ।
आएकर ऐन २०५८ को अनुसुची १ को दफा २ मा उपदफा ९ थप्ने	हाल नभएको	प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई धितोपत्रको खरिद विक्रीको कारोबार गर्ने बासिन्दा निकाय बाहेक अन्य कुनै निकायलाई कुनै बासिन्दा निकायमा रहेको हितको निःसर्गबाट लाभ हुन गएमा दफा ३७ बमोजिम गणना गरिएको त्यस्तो लाभमा देहाय बमोजिम कर लग्नेछ : क) नेपाल धितोपत्र बोर्डमा सुचिकृत भएको निकायको हितको निःसर्गबाट प्राप्त लाभको हकमा तिन सय पैसठाई दिन भन्दा बढि अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभको रकममा पन्थ प्रतिशत र तिन सय पैसठाई दिन भन्दा कम अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभको रकममा विस प्रतिशत ।

		<p>ख) नेपाल धितोपत्र बोर्डमा सुचिकृत नभएको निकायको हितको निसर्गबाट प्राप्त लाभको हकमा तिन सय पैसाठाउँ दिन भन्दा बढि अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभको रकममा विस प्रतिशत र तिन सय पैसाठाउँ दिन भन्दा कम अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभको रकममा पच्चीस प्रतिशत ।</p>
आयकर ऐन, २०५८ को अनुसुची १ को उपदफा (द)	गैरवासिन्दा प्राकृतिक व्यक्तिको कुनै आय वर्षको करयोग्य आयमा पच्चीस प्रतिशतको दरले कर लाग्नेछ ।	<p>गैरवासिन्दा प्राकृतिक व्यक्तिको कुनै आय वर्षको करयोग्य आयमा पच्चीस प्रतिशतको दरले कर लाग्नेछ ।</p> <p>तर गैरवासिन्दा प्राकृतिक व्यक्तिको हकमा देहाय बमोजिम कर लाग्नेछ ।</p> <p>क) नेपाल धितोपत्र बोर्डमा सुचिकृत भएको निकायको हितको निसर्गबाट प्राप्त लाभको हकमा तिन सय पैसाठाउँ दिन भन्दा बढि अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभको रकममा पन्थ प्रतिशत र तिन सय पैसाठाउँ दिन भन्दा कम अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभको रकममा विस प्रतिशत ।</p> <p>ख) नेपाल धितोपत्र बोर्डमा सुचिकृत नभएको निकायको हितको निसर्गबाट प्राप्त लाभको हकमा तिन सय पैसाठाउँ दिन भन्दा बढि अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभको रकममा विस प्रतिशत र तिन सय पैसाठाउँ दिन भन्दा कम अवधि स्वामित्वमा रहेको हितको लाभको रकममा पच्चीस प्रतिशत ।</p>
दफा ६७ को स्पष्टिकरण (क)	नेपालमा रहेको सम्पति भन्नाले नेपालमा रहेको जग्गा जमिन वा भवनहरु तथा वासिन्दा व्यक्तिको कुनै विदेशी राष्ट्रमा रहेका जग्गा जमिन वा भवन बाहेकका सम्पति वा सो व्यक्ति दफा ६९ बमोजिम नियन्त्रित विदेशी निकायसँग सम्बद्ध रहेमा सो निकायमा रहेको हित समेत सम्झनु पर्छ ।	नेपालमा रहेको सम्पति भन्नाले नेपालमा रहेको जग्गा जमिन वा भवनहरु, गैर वासिन्दा व्यक्तिको वासिन्दा निकायमा रहेको हित तथा वासिन्दा व्यक्तिको कुनै विदेशी राष्ट्रमा रहेका जग्गा जमिन वा भवन बाहेकका सम्पति वा सो व्यक्ति दफा ६९ बमोजिम नियन्त्रित विदेशी निकायसँग सम्बद्ध रहेमा सो निकायमा रहेको निजको हितसमेत सम्झनु पर्छ ।

बोनस शेयरको करारोपण

संसारका प्राय देशहरुमा बोनस सेयर जारी गर्दाका बखत कर लाग्ने व्यवस्था छैन । तर आयकर ऐन, २०५८ को दफा ५३ उल्लिखित निकायबाट हुने वितरण (निकायबाट आफ्नो हिताधिकारीलाई कुनै पनि हैसियतले गरिएको भुक्तानी वा मुनाफाको पूँजीकरण) लाई दफा ५४ अनुरूप लाभांश मानि दफा द८ को अधिनमा रही ५ प्रतिशत रकम अन्तिम रूपमा कर कट्टी हुने गरेको छ ।

कुनै पनि निकायको आयमा कर लगाईसके पछि लाभांशमा पनि कर लगाउँदा एउटै आम्दानीमा दोहोरो कर लाग्ने अवस्था आउछ जुन अन्तर्राष्ट्रिय कर कानूनको मान्यताको विरुद्धमा हुन्छ । यद्यपी संसारका धेरै मुलुकहरूले कम्पनीले नगद लाभांश बाड्ने कामलाई भन्दा शेयर लाभांश बाड्ने कामलाई प्राथमिकता दिनको लागि नगद लाभांशलाई कर लगाउने र शेयर लाभांशलाई लाभांश बाड्दा कर नलगाउने गरेको पाईन्छ ।

नगद लाभांशको कारण तत्काल नगद प्रवाह हुन्छ । तर नगद लाभांशको सहा बोनस शेयर जारी गरिएमा व्यवसायमा नगद परिचालित भई थप रोजगारी सिर्जना गर्न सक्ने, निकायको आम्दानीमा वृद्धि भई कर समेत बढी उठ्न सक्ने सम्भावना रहन्छ । तसर्थ, बोनस शेयरको वितरणको रूपमा मुनाफाको वितरणलाई फरक करारोपण गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

सञ्चित मुनाफा पूँजीकरण गरी बोनस शेयर जारी गर्दाको अवस्थामा करारोपण नगरी सो शेयरको लागत मूल्य शून्य बनाइएमा सो शेयर बेचिखिन गर्दा हुने लाभ गणना गर्दा बिक्री रकम नै लाभ भै सो रकममा करारोपण हुन जान्छ, जुन अहिलेको व्यवस्था भन्दा राज्यका लागि फाइदाजनक छ ।

कानूनी सुधारको लागि सुझाव

हालको दफा	प्रचलित व्यवस्था	प्रस्तावित संशोधन
दफा ५३ को उपदफा १	निकायबाट हुने वितरणमा देहायका कुराहरु समावेश गर्नु पर्नेछ । ख) मुनाफाको पूँजीकरण ।	निकायबाट हुने वितरणमा देहायका कुराहरु समावेश गर्नु पर्नेछ । ख) मुनाफाको पूँजीकरण ।
दफा ५३ को उपदफा ४	देहायको कुनै अवस्थामा कुनै निकायको वितरणलाई दफा ५५ को अधीनमा रही मुनाफाको वितरण मानिनेछ । ख) मुनाफाको पूँजीकरण भएमा ।	देहायको कुनै अवस्थामा कुनै निकायको वितरणलाई दफा ५५ को अधीनमा रही मुनाफाको वितरण मानिनेछ । ख) मुनाफाको पूँजीकरण भएमा ।
दफा ५३ को स्पष्टिकरण	यस दफाको प्रयोजनको लागि “मुनाफाको पूँजीकरण” भन्नाले बोनस शेयर वा यस्तै कुनै हित जारी गरी पूँजीकृत गरेको वा सो निकायको हितको चुक्ता रकममा वृद्धि गरेको वा निकायको प्रिमियम तथा पूँजी खातामा नाफालाई आम्दानी बाँधेको समेतलाई जनाउँछ ।	यस दफाको प्रयोजनको लागि “मुनाफाको पूँजीकरण” भन्नाले बोनस शेयर वा यस्तै कुनै हित जारी गरी पूँजीकृत गरेको वा सो निकायको हितको चुक्ता रकममा वृद्धि गरेको वा निकायको प्रिमियम तथा पूँजी खातामा नाफालाई आम्दानी बाँधेको समेतलाई जनाउँछ ।
दफा ५४ को उपदफा ६	नभएको ।	बासिन्दा निकायले मुनाफाको पूँजीकरण गरेमा पूँजीकरण गरेको अवस्थामा सो हीत बापत हिताधिकारीले कुनै रकम प्राप्त गरेको मानिने छैन ।

		स्पष्टिकरण: यस दफा को प्रयोजनको लागि “मुनाफाको पूँजीकरण” भन्नाले बोनस शेयर वा यस्तै कुनै हित जारी गरी पूँजीकृत गरेको वा सो निकायको हितको चुक्ता रकममा वृद्धि गरेको वा निकायको प्रिमियम तथा पूँजी खातामा नाफालाई आम्दानी बाँधेको समेतलाई जनाउँछ।
--	--	---

५. दफा ५६ (३) को व्याख्या : पूँजीमा आयकर

नेपाल सरकारले आर्थिक ऐन, २०८० को दफा २६ मा फर्दर पब्लिक अफरिड (एफपिओ) जारी गरी प्राप्त रकमबाट लाभांश बापत वितरित बोनस शेयरको रकम आयमा समावेश नगरेका निकायलाई शुल्क र व्याज मिनाहा सम्बन्धी निम्न बमोजिम विशेष व्यवस्था गरेको थियो :

कुनै निकायले फरदर पब्लिक अफरिड (एफपिओ) बाट प्रिमियम मूल्यमा शेयर जारी गरी प्राप्त भएको रकममध्ये आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सम्म हिताधिकारीलाई बोनस शेयरको रूपमा वितरण गरेको लाभांश रकमलाई आयकर ऐन, २०८० को दफा ५६ को उपदफा (३) बमोजिम आयमा समावेश गरी कर दाखिला नगरेको भए उक्त रकममा लाग्ने कर संवत २०८० साल मसिर मसान्तभित्र दाखिला गरेमा सोमा लाग्ने शुल्क तथा व्याज मिनाहा हुनेछ ।

आर्थिक ऐन, २०८० ले आयकर ऐनको दफा ५६(३) बमोजिम फर्दर पब्लिक अफरिडबाट प्राप्त प्रिमियम रकमबाट बोनस शेयर वितरण गरेमा सो रकम आयमा समावेश गरी कर तिरुपते र नतिरेको भए २०८० मसिर मसान्तसम्म दाखिला गरेमा शुल्क तथा व्याज मिनाहा हुने व्यवस्था उल्लेख गरेको थियो ।

आर्थिक ऐनको उक्त व्यवस्थाको कारण फरदर पब्लिक अफरिड (एफपिओ) बाट प्रिमियम मूल्यमा शेयर जारी गर्ने तथा हकप्रद शेयरको लिलामिबाट विभिन्न निकायहरूले सङ्गलन गरेको प्रिमियम मूल्यमा आयकर लाग्ने अवस्था सृजना भएको छ । यसरी, यस दफाको कारण अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा मानिएको आयकर कै सिद्धान्त विपरित हुने गरी कम्पनीहरूले विभिन्न शिर्षकमा (लेखामानको व्यवस्था अनुसार नामाकारण गरिएको) पूँजी सङ्गलन गर्दा आयकर लाग्ने अवस्था सृजना भएको छ ।

आर्थिक ऐनमा फर्दर पब्लिक अफरिड (एफपिओ) जारी गरी प्राप्त प्रिमियम रकमबाट वितरित बोनस शेयरको रकम आयमा समावेश गर्न आयकर ऐन, २०८० को दफा ५६ (३) मा निम्नानुसारको व्यवस्थालाई आधार लिइएको छ :

“कुनै निकायले कुनै हिताधिकारीलाई लाभांशको रूपमा मुनाफा बाहेको लाभांश वितरण गरेमा त्यस्तो लाभांशको रकमलाई सो निकायको आय गणना गर्दा समावेश गर्नु पर्नेछ ।

तर तोकिएको कुनै अवस्थामा यो उपदफामा उल्लेख गरिएको कुरा लागू नहुने गरी व्यवस्था गर्न सकिनेछ ।”

दफा ५६ (३) को व्यवस्था लागू नहुने अवस्था सम्बन्धमा सोही दफाको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश बमोजिम आयकर नियमावलीको नियम १८ मा देहायको व्यवस्था रहेको छ :

“(१) ऐनको दफा ५६को उपदफा (३) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको प्रयोजनकर्ता लागि कुनै निकायले देहायको कार्यको लागि कुनै हिताधिकारीलाई सो निकायको व्यवसाय सञ्चालनको सिलसिलामा नभई अन्य कारणले मुनाफा बाहेको लाभांश वितरण गरेमा आय गणना गर्दा समावेश गर्नुपर्ने छैन :

(क) सो निकायबाट हिताधिकारीलाई उपलब्ध गराइएको सेवा, वा

(ख) हिताधिकारीको प्रयोगको लागि उपलब्ध गराइएको सो निकायको स्वामित्वमा रहेको सम्पत्ति ।”

नियमावलीमा भएको व्यवस्थाले व्यवसाय सञ्चालनको सिलसिलामा नभई अन्य कारणले मुनाफा बाहेकको लाभांश वितरण गरेमा आय गणना गर्दा समावेश गर्नुपर्ने छैन भनी थप स्पष्ट गरेको छ ।

आयकर ऐन, २०५८ मो दफा २ को उपदफा (कघ) अनुसार लाभांश भन्नाले निकायबाट हुने वितरण हो । सोही ऐन को दफा ५३ को उपदफा (१) बमोजिम निकायबाट हुने वितरणमा देहायका कुराहरु समावेश गर्नु पर्नेछ :

क) निकायबाट आफ्नो कुनै हिताधिकारीलाई कुनै पनि हैसियतले गरिएको भुक्तानी वा

ख) मुनाफाको पूँजीकरण ।

त्यस्तै आयकर ऐन, २०५८ को दफा ५३ को उपदफा (३) को व्यवस्था अनुसार कुनै निकायको वितरणले सो निकायको सम्पत्ति र दायित्वको मूल्य घटाउने भएमा मात्र त्यस्तो वितरण मुनाफाको वितरण वा पूँजी फिर्ता मानिनेछ भनी उल्लेख गरेको छ ।

यसरी दफा ५३ (१) र दफा ५३ (३) लाई अध्ययन गर्दा शेयर प्रिमियम रकमबाट बोनस शेयर जारी गर्दा निकायको सम्पत्ति र दायित्वको मूल्य घट्ने नदेखिँदा शेयर प्रिमियमबाट बोनस शेयर जारी गरिएको रकम दफा ५३(१)(क) बमोजिम निकायको वितरण हुने आधार बलियो देखिँदैन ।

त्यसैगरी दफा ५३ मै ५३(१) (ख) को व्यवस्था सम्बन्धमा देहायको स्पष्टिकरण समेत रहेको छ :

यस दफाको प्रयोजनको लागि “मुनाफाको पूँजीकरण” भन्नाले बोनस शेयर वा यस्तै कुनै हित जारी गरी पूँजीकृत गरेको वा सो निकायको हितको चुक्ता रकममा वृद्धि गरेको वा निकायको प्रिमियम तथा पूँजी खातामा नाफालाई आम्दानी बाँधेको समेतलाई जनाउँछ ।

यस स्पष्टिकरण मुनाफाको पूँजीकरणको स्पष्टिकरण भएकोले यस स्पष्टिकरणमा उल्लेख भएको बोनस शेयर नाफाबाट वितरित बोनस शेयरमात्र हो भनेर व्याख्या गर्न सकिने भएको हुँदा यस स्पष्टिकरणले शेयर प्रिमियम रकमबाट जारी गरिएको बोनस शेयरलाई समेट्दू भनेर यकिन साथ भन्न सकिने अवस्था छैन । त्यसैगरी उपरोक्त स्पष्टिकरणको अन्तिम पदावलीले नाफालाई आम्दानी बाँधेको भनी किटान साथ लेखेको कारण नाफा बाहेकको रकम पूँजीकरण गरेको विषयलाई यस स्पष्टिकरणले समेटेको जस्तो देखिँदैन ।

कुनै कम्पनीले फर्दर पब्लिक अफरिड (एफपिओ) जारी गरी प्राप्त प्रिमियम रकमबाट बोनस शेयर जारी गर्दै भने बोनस शेयर बराबरको रकम उक्त कम्पनीका शेयरधनीहरुको आय हुने हुँदा रकमको परिमाणीकरण दफा २७ बमोजिम गरी दफा ७ वा ९ बमोजिम आयमा समावेश हुने तर दफा ५४ बमोजिम लाभांश कर आर्कषित नहुने देखिँन्छ ।

तसर्थ माथि गरिएको विश्लेषण अनुसार शेयर प्रिमियममा कर लगाउने सम्बन्धमा देहाय अनुसारको निष्कर्ष र सुझाव रहेको छ ।

- शेयर प्रिमियम पूँजीकै स्वरूप भएको र यसलाई निकायको आयको रूपमा गणना गर्न मिल्दैन । आयकर, आयमा मात्र लाग्ने र पूँजी योगदानमा नलाग्ने सर्वमान्य सिद्धान्त भएकोले शेयर प्रिमियम रकममा आयकर लाग्नु भनेको पूँजीमा कर लाग्नु सरह हो । पूँजीमा कर लाग्ने स्थिति भएमा पूँजी पलायन हुने वा लगानीको वातावरण बन्न नसक्ने स्थितिको सिर्जना हुन जाने हुँदा हुँदा शेयर प्रिमियम रकम उपर कर लाग्ने व्यवस्था गर्दा सो तर्फ ध्यान दिनु उचित हुने देखिँन्छ ।
- शेयर प्रिमियम प्राप्त भएकै बखत आय नहुने तर त्यही प्रिमियम बोनस शेयर वितरण गर्दा आय हुने भन्ने व्यवस्थाको स्पष्ट सैद्धान्तिक आधार छैन । आय लेखाकंनको समयको अवधारणा अनुसार यसलाई आय मान्न मिल्दैन ।

- आयकर ऐनको दफा ७ अनुसार व्यवसाय सञ्चालनबाट भएको मुनाफा वा लाभलाई मात्र कर प्रयोजनको लागि व्यावसायिक आय मान्ने व्यवस्था भएकोमा शेयर प्रिमियम व्यवसाय सञ्चालनसँग सम्बन्धित मुनाफा मात्र नभई लाभ समेत नभएको देखिन्छ ।
- शेयर प्रिमियमबाट जारी भएको बोनस सेयर ऐनको दफा ५३(३)को शर्त पुरा नभएकोले ऐनको दफा ५३ (१) (क) अनुसारको वितरण भएको मान्न मिल्ने आधार देखिदैन ।
- शेयर प्रिमियमबाट जारी भएको बोनस शेयर मुनाफाको पूँजीकरण नभएकोले ऐनको दफा ५३ (१) (ख) अनुसारको वितरण भएको मान्न मिल्ने आधार देखिदैन
- आयकर प्रयोजनको लागि कम्पनी र शेयरधनीहरु छुट्टै किसिमले उत्तरदायी हुने हुँदा फर्दर पब्लिक अफरिड (एफपिओ), वा अन्य कुनै माध्यमबाट प्राप्त प्रिमियम रकमबाट बोनस शेयर जारी गर्दा निकायलाई दफा ५६(३) आकर्षित नभई निकायका शेयरधनीलाई दफा ७ वा ९ बमोजिम कर लाग्ने देखिन्छ ।
- तसर्थ पूँजीमा आयकर लगाएको कारण पूँजी पलायन हुन सक्ने तथा वैदेशिक लगानीमा पर्न सक्ने नकारात्मक असर र अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यासलाई मनन गर्दै पूँजीमा आयकर नलाग्ने गरी आर्थिक ऐन मार्फत स्पष्ट पर्न आवश्यक देखिन्छ ।

विधायिकी मनसाय पूँजीमा आयकर लगाउने भन्ने रहेछ भने पनि आयकर ऐन संशोधन गरी यस्तो कर नलाग्ने व्यवस्था गनु पर्दछ ।

६. व्यवसायिक कृषिमा कर छुट

नेपालको करिब ६२ प्रतिशत जनसंख्या कृषिमा आश्रित छ, भने कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको अनुदान २५ प्रतिशत रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०८१-८२ मा कृषि मन्त्रालयलाई छुट्याइएको कुल बजेट रु ५२.९१ अर्व मध्ये ५२.८२ प्रतिशत अर्थात रु. २७.९५ अर्व कृषि मलखादमा अनुदानको लागि विनियोजन गरिएको थियो । महालेखा परीक्षको ६० औं वार्षिक प्रतिवेदनमा समेत पछिल्लो ५ वर्षमा कृषिमा दिइएको अनुदान बढाउने गएको तर यसले उत्पादन वृद्धि हुन नसकेको अवस्था दर्शाउदै अनुदानलाई उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि हुने गरी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्न आवश्यकता रहेको औल्याएको देखिन्छ ।

तर कृषि क्षेत्रमा आयकरमा सहुलियत तथा उत्पादनमा आधारित अनुदान वितरणले मात्र कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि हुने अवस्था छैन किनकी कृषि उत्पादनको बजारीकरणमा समस्या रही आएको छ । भारतबाट आयात हुने महशुल छुट सम्बन्धी व्यवस्थाको कारणले गर्दा नेपालको उत्पादनहरूले लागत तथा अन्य कारणले प्रतिस्पर्धा गर्ने स्थिति छैन । अत किसानहरू उत्पादन वृद्धि गर्नको लागि थप लगानी वृद्धि गर्न तयार छैन् र उत्पादन गरिरहेकाहरूलाई पनि बजारको समस्या रहिआएको छ । फलस्वरूप कृषि उत्पादनमा कमी भएको कारण कृषि क्षेत्रसँग सम्बन्धित व्यापार व्यवसायलाई पनि सहयोग पुग्न सकेको छैन भने रोजगारी वृद्धिमा पनि कृषिक्षेत्रले योगदान गर्न नसकेको कारण मानिसहरु विदेशिन बाध्य छन् । यस अवस्थामा कृषि क्षेत्रको लागि छुट्याइएको अनुदानको औचित्यतामा प्रश्न उठेको छ ।

तसर्थ नेपालले कृषि विकास शुल्कको नाममा ५ देखि ९ प्रतिशतसम्म कर लिन शुरु गरेको कदम नेपाली उत्पादनलाई संरक्षण गर्न केही सहयोगी भएपनि सोलाई खारेज गर्न भारतले व्यापार सम्बन्धी अन्तर सरकारी संयन्त्रमा कुरा उठाएको समेत समाचारहरु आएको देखिन्छ । भारत स्वयम्भूत आफ्ना उत्पादन तथा उधोगहरूलाई संरक्षण गर्नको लागि नेपाली निर्यातहरूमा कोटा र उत्पतिको नियमसँग सम्बन्धित अनेक प्रावधानहरु लागू गरेको देखिन्छ । विश्व व्यापार संगठनले प्रतिपादन गरेका अन्तर्राष्ट्रिय सिद्धान्तहरूले समेत देशहरूलाई आफ्नो अनुकूलता अनुसार HS Code को वर्गीकरण बमोजिमका वस्तुहरूमा भन्सार महशुल दर कायम गर्न स्वतन्त्रता प्रदान गरेको अवस्थामा अन्तर्राष्ट्रिय

र क्षेत्रिय व्यापार सम्झौताहरु नेपालको हित अनुकूल नरहेको र वर्षोंदेखि नेपालको विकास प्रयासमा बाधकका रूपमा देखा परेको अनुभव हुँदै आएको छ ।

यस अर्थिक वर्षको पहिलो नौ महिना (भन्सार विभागको तथ्यांक) मा कूल आयातको ९.०८ प्रतिशत भारतबाट कृषि उपजको आयातसँग सम्बन्धित छ । भारतले कृषि उत्पादकलाई नगद अनुदान, विद्युतमा अनुदान दिने, श्रमिकको लागतमा कमी लगायतका कारणले त्यहाँ कृषि उत्पादनको लागत कम भएको हुँदा नेपाली उत्पादनको प्रतिस्पर्धि क्षमता वृद्धि गर्न नेपालले कृषिमा लाग्ने आयकर लाई पूर्ण रूपमा छुट दिन आवश्यक देखिन्छ ।

कृषि उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्न तथा कृषि उत्पादनमा व्यवसायीक लगानीहरूलाई आकृष्ट गर्नका लागि विभिन्न देशहरूले करलाई सहायता लिएको पाइन्छ । यसको पछिल्लो उदाहरण बंगालादेशले कृषिमा आधारित उद्योगहरूलाई १० वर्षको लागि प्रदान गरेको आयकर छुट हो । दक्षीण एसियाली मुलुकहरु भारत, श्रीलंका आदिमा पनि कृषि तथा कृषिमा आधारित आयमा, आयकर पुर्णरूपमा छुट वा कम रहेको पाइन्छ ।

यसर्थ, नेपालमा हाल भईरहेको पुरातन निर्वाहमुखि कृषि प्रणालीमा सुधार ल्याउनका लागि व्यावसायिक कृषिलाई प्रोत्साहन गर्नु पर्ने देखिन्छ । कृषि आम्दानीको दायरामा वालीनाली मात्र नभएर पशुपंक्षीपालन, माहुरीपालन, मत्स्यपालन जस्ता अन्य कृषि व्यवसायलाई समेटेर कर छुट वा करको दरमा सहलियत प्रदान गरेर मात्र व्यावसायिक कृषि शुरु हुन सक्दछ । साथै कृषिमा आधारित उद्योगहरूको स्थापनालाई प्रोत्साहन गर्नको लागि कृषिमा आधारित कृषि शुरु हुन सक्दछ । साथै कृषिमा आधारित उत्पादनमा वृद्धि भई व्यापार घाटा उद्योगहरूको आयमा समेत अतिरिक्त छुट दिन आवश्यक देखिन्छ । यसबाट कृषि उत्पादनमा वृद्धि भई व्यापार घाटा उद्योगहरूने, रोजगारी वृद्धि हुने अवस्था सिर्जना भई कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा वृद्धि हुन जान्छ । तसर्थ, कृषि क्षेत्रमा लगानी घटाउने, रोजगारी वृद्धि हुने अवस्था सिर्जना भई कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा वृद्धि हुन जान्छ । तसर्थ, कृषि क्षेत्रमा लगानी गर्ने लगानीकर्ताहरूलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि केही वर्षसम्म कृषि क्षेत्रमा सम्पूर्ण कर छुट तथा सहजिकरणको व्यवस्था मिलाउन उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

साथै तोकिएको रकम भन्दा बढी रकम लगानी गरी व्यावसायिक कृषिमा लाग्ने निकायहरूलाई व्यावसायिक कृषिमा प्रयोग हुने उपकरणहरूको आयातमा लाग्ने भन्सार शुल्क तथा मू.अ.करको निश्चित प्रतिशत फिर्ता गर्ने व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
आयकर ऐन २०५८ को दफा ११ को स्पष्टिकरण	(क) "कृषि व्यवसाय" भन्नाले सार्वजनिक वा निजी जमिनवाट वालीनाली उत्पादन गर्ने वा जमिन प्रयोग गर्ने मोहीवाट कूत वा वाली प्राप्त गर्ने व्यवसाय सम्झनुपर्छ ।	(क) "कृषि व्यवसाय" भन्नाले सार्वजनिक वा निजी जमिनवाट वालीनाली उत्पादन गर्ने वा जमिन प्रयोग गर्ने मोहीवाट कूत वा वाली प्राप्त गर्ने तथा औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७६ को दफा १७ को उपदफा (२) को खण्ड (ग) मा वर्णिकरण गरिएका कृषिसँग सम्बन्धित व्यवसायहरूलाई समेत सम्झनुपर्दछ ।
आयकर ऐन २०५८ को दफा ११ को उपदफा १	कुनै फर्म, कम्पनी, साफेदारी तथा सङ्गठित संस्थाको रूपमा दर्ता भई गरेको कृषि व्यवसाय, तरकारीलाई डिहाइड्रेड गर्ने व्यवसाय वा कोल्डस्टोर व्यवसाय सञ्चालन गरी प्राप्त गरेको आयमा लाग्ने करमा पचास प्रतिशत कर छुट हुने ।	कुनै फर्म, कम्पनी, साफेदारी तथा सङ्गठित संस्थाको रूपमा दर्ता भई गरेको कृषि व्यवसाय, तरकारीलाई डिहाइड्रेड गर्ने व्यवसाय वा कोल्डस्टोर व्यवसाय सञ्चालन गरी प्राप्त गरेको आयमा लाग्ने करमा शतप्रतिशत कर छुट हुने ।

साथै, कृषि आयमा संघीय सरकारले आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११ (१) वमोजिम कर लाग्ने व्यवस्था गरेको र सोही आय प्रदेश सरकारको एकल क्षेत्राधिकारको विषय भएकोमा “आयकर” को एकल अधिकारको रूपमा संघीय सरकारले कर लिने र “कृषि आयमा कर” को एकल अधिकारको रूपमा प्रदेश सरकारले कर लिने विषयले करदातालाई आयकर छुट दिने वा प्रदेश तहमा तिरेको करलाई कर मिलान सुविधा दिने व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिन्छ।

साथै, नेपालले आफ्नो हितलाई मध्यनजर गरी अन्तर देशिय र क्षेत्रिय व्यापार सम्झौताका प्रावधानहरु पुनरावलोकन गरी नेपाल आत्मनिर्भर र सामर्थ्य रहेका नेपाली कृषि उत्पादन तथा उद्योगहरुको संरक्षण र बजार सुनिश्चित हुने वातावरण निर्माणका लागि विभिन्न कृषि उत्पादनहरुको भन्सार महशुल पुनरावलोकन गरी त्यस्ता कृषि उत्पादनको आयातमा उच्चतम दरमा भन्सार महशुल कायम गर्नुपर्ने देखिन्छ । सरकारले यसो गर्न सक्ने अवस्था नभएमा कृषि उत्पादनको वृद्धि गर्न भनी अनुदान दिइराख्न औचित्यपूर्ण देखिदैन । उपरोक्त सुझाव अनुसार हुन सके यसको प्रतिउत्पादक समस्याका रूपमा आन्तरिक बजारमा केही वस्तुमा केही हदसम्मको र केही समयको लागि मूल्यवृद्धिको असर रहन सक्ने भएपनि मूल्यवृद्धिवाट हुनसक्ने जनसंख्या समेत उत्पादनमा सहभागि हुने अवस्था सिर्जना भई आन्तरिक उत्पादन वृद्धि हुने हुँदा सो समस्या केही समयका लागि मात्र रहने अपेक्षा गर्न सकिन्छ जसको लागि सरकारले त्यस्तो जनसंख्याका निमित्त केही अनुदान तथा वैकल्पिक व्यवस्थाहरु गर्न सक्ने देखिन्छ ।

माधिको सझाव सम्बन्धमा एउटा अन्तर्राष्ट्रिय जर्नलमा प्रकाशित लेखको सान्दर्भिक अंश साभार गरिएको छ :

With the Nepal-India Treaty of Trade up for renewal this year, the Nepal government should seek revisions to the treaty with a view to enhancing mutual benefits from the same.

Influential voices have been suggesting that the treaty be revised to protect Nepali farmers from unfettered agricultural imports. Under the current treaty, Nepal and India provide one another duty-free access for agriculture products. Nepal levies an agriculture reform fee of 5 percent or 9 percent on certain agricultural products from India. Nepal has the latitude to impose much higher tariffs than the current rate, but that option has been hamstrung by the Nepal-India trade treaty. The question is whether Nepal can continue to afford providing tariff-free access to heavily subsidized agricultural products from India.

Reference: 'Revisions to Nepal-India trade treaty overdue' article which was published in *Trade, Climate Change and Development Monitor*, Volume 20, Issue 04, April 2023.

<https://sawtee.org/opinion-in-lead/revisions-to-nepal-india-trade-treaty-overdue.html#:~:text=Under%20the%20current%20treaty%2C%20Nepal%20and%20India,one%20another%20duty%2Dfree%20access%20for%20agriculture%20products.&text=Further%2C%20India%20has%20been%20imposing%20quotas%20on,we're%20formally%20introduced%20during%20the%20treaty's%20revision>

७. पर्यटन उद्योगलाई कर छुट

नेपाल प्राकृतिक र सांस्कृतिक दृष्टिकोणले पर्यटनको अत्याधिक सम्भावना भएको ठाँउ हो । तर नेपालको कुल ग्राहस्थ्य उत्पादनमा पर्यटनको हिस्सा ६/७ प्रतिशतको हाराहारीमा मात्र रहेको छ । तसर्थ, नेपालको पर्यटन क्षेत्रमा स्वदेशी तथा विदेशी लगानी आकर्षित गरी आर्थिक विकास गर्न सक्ने प्रसस्त अवसर रहेको छ ।

आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११(३)(ग) मा एक अर्व भन्दा बढीको पुँजी लगानीमा स्थापना हुने र पाँच सय भन्दा बढीलाई वर्षभरी तै प्रत्यक्ष रोजगारी प्रदान गर्ने पर्यटन उद्योगलाई कारोबार सुरु गरेको पाँच वर्ष सम्म पूर्ण रूपमा आयकर छुट दिई त्यस पछिको तीन वर्षसम्म लाग्ने करको पचास प्रतिशत कर लाग्ने व्यवस्था रहेको छ ।

तर आयकर ऐनमा पर्यटन उद्योगको परिभाषा उल्लेख गरिएको छैन । जसले गर्दा उक्त छुट पाउने नपाउने सञ्चयमा धेरै द्विविधाहरु रहेको छ । त्यसैगरी, यसरी एक अर्व भन्दा बढी लगानी गर्ने पर्यटन उद्योगलाई आयकरमा छुट सम्बन्धी व्यवस्था रहेको तर उक्त छुट पाउने व्यवसाय नेपालमा हालको समयमा एकदम कम छत् । तसर्थ, विभिन्न पर्यटकिय क्षेत्रहरुमा स-सानो लगानीमा पर्यटन व्यवसायमा आउन चाहने व्यवसायीलाई लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्नको लागि साना लगानीकर्तालाई समेत आयकरमा छुट दिने व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

आ.व. २०८०/८१ मा हवाई यातायतमा मू.अ.कर लाग्न सुरु भएसँगै पर्यटकहरुको खर्चमा वृद्धि भएको छ । एकातार्फ, पर्यटकीय क्षेत्रसम्म पुग्ने सडकको अवस्था विग्रनु र हवाई शुल्क समेत वृद्धि हुँदा यसले पर्यटन क्षेत्रलाई ठूलो असर पारेको देखिन्छ । तसर्थ, यस कारणबाट अर्थतन्त्रमा पर्न सक्ने नकारात्मक असरको विश्लेषण गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास हेतै हो भने भुटानले High Value Low Volume पर्यटन नीति अवलम्बन गरीरहेको देखिन्छ । भुटानले प्रति पर्यटक प्रति दिन अमेरिकी डलर २०० दिगो विकास शूल्क शिर्षकमा सङ्गलन गर्दै आएको छ । त्यसैगरी, मालिदभ्सले २०२५ को सुरु देखि पर्यटकहरुबाट हरीत कर सङ्गलन गर्न सुरु गरेको छ । यस शिर्षकमा होटेल तथा रिसोर्टहरुले पर्यटकहरुबाट प्रति रात ६ देखि १२ अमेरिकी डलर रकम सङ्गलन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

हवाई यातायतमा मू.अ.कर नलाग्ने व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

साहसिक पर्यटन, धार्मिक पर्यटन, स्वास्थ्य पर्यटन, मनोरन्जन, आदि क्षेत्रमा तोकिएको न्यूनतम रकम लगानी गर्ने व्यवसायले व्यवसायको लागि आयात गर्ने सबै वस्तुमा भन्सार महशुल सहुलियत दिन आवश्यक देखिन्छ ।

पर्यटन क्षेत्रको सबै भन्दा ठूलो लगानी स्थिर सम्पत्तिमा हुने भएकोले ती सम्पत्ति बापतका खर्च कट्टीलाई छिटो प्रदान गर्नको लागि Accelerated Depreciation कट्टी को सुविधा दिन आवश्यक देखिन्छ । त्यसैगरी पर्यटन उद्योगको सम्पत्ति करमा सहुलियत समेत दिन आवश्यक देखिन्छ ।

त्यसैगरी विभिन्न पर्यटकिय क्षेत्रहरुमा स-सानो लगानीमा पर्यटन व्यवसायमा आउन चाहने व्यवसायीलाई लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्नको लागि साना लगानीकर्तालाई समेत आयकरमा छुट दिने व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

८. पूर्वाधार विकासमा नीजि क्षेत्रको लगानी

आयकर ऐनको दफा ११(३च) मा कुनै निकायले देहाय बमोजिमको कार्य गरी सोबाट प्राप्त आयमा व्यापारिक कारोबार सञ्चालन गरेको मितिले दश वर्षसम्म लाग्ने करमा देहाय बमोजिम छुट हुनेछ भनि उल्लेख भएको छ ।

- क) ट्राम वा ट्रलि बस सञ्चालन गरेमा चालीस प्रतिशत,
- ख) रोपवे, केवलकार, आकासे पुल निर्माण गरी सञ्चालन गरेमा चालीस प्रतिशत,
- ग) सडक, पुल, सुरुङ्गमार्ग, टनेल, रेल्वे, विमानस्थल निर्माण गरी सञ्चालन गरेमा पचास प्रतिशत ।

तर पछिल्ला वर्षहरूमा निजि क्षेत्रले केवलकार निर्माणमा केही लगानी गरे तापनि अन्य क्षेत्रमा भने उल्लेखिय लगानी हुन सकेको छैन । यसबाट आयकर छुट मात्र दिईमा व्यवसायीहरूलाई व्यवसाय गर्न प्रोत्साहन मिल्दैन भन्ने देखिन्छ । तसर्थ, यस्ता पूर्वाधार विकासको क्षेत्रमा लगानी प्रोत्साहन गर्नको लागि ती व्यवसायहरूले उक्त प्रयोजनाबाट लगानी पूर्ण रूपमा उठ्ने सुनिश्चित हुने वातावरण सरकारले सृजना गर्न आवश्यक छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास हेर्दा भारतले BOOT परियोजनाहरूलाई प्रोत्साहन गर्नको लागि आयकर ऐनको दफा ८० मार्फत दश वर्षको लागि आयकर छुट प्रदान गरेको छ । त्यसैगरी, यस्ता परियोजनाहरूमा प्रयोग हुने वस्तुमा समेत भन्सार महशुल छुट तथा सहलियत दिई आएको छ । त्यसैगरी बंगलादेशमा यस्ता परियोजनाहरूलाई आयकरमा ९० प्रतिशत सम्म छुट दिइएको छ । साथै, त्यस्ता परियोजनाहरूले आयात गर्ने मैशिनरी तथा उपकरणहरूमा समेत भन्सार महशुल छुट दिइएको छ ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

- पूर्वाधार परियोजनामा लगानी गर्ने उद्देश्य राखी बढी खुद सम्पत्ति भएका प्राकृतिक व्यक्तिहरूलाई यस क्षेत्रमा लगानी गर्न आकर्षित गर्न आयकर नलाग्ने बचत ऋणपत्र जारी गर्ने र सो ऋणपत्र बेचेर उठेको रकम ती परियोजनामा मात्र लगानी गर्ने ।
- आयकर छुटलाई निरन्तरता दिने ।
- विदेशी लगानीलाई आकर्षित गर्नको लागि पूँजीगत लाभकर घटाउने ।
- खेलकुद विकासका लागि रंगशाला निर्माण गरी सञ्चालन गरेमा आयकर छुट दिने व्यवस्था गर्ने । BOOT मोडेलमा निर्माण गरी सञ्चालन गरेमा भन्सार महशुलमा समेत छुट दिन सकिने ।
- BOOT अन्तर्गत निर्माण गर्न सकिने छनौट भएका परियोजनाहरूको रोयल्टी निर्धारण, परियोजना हस्तान्तरण अवधि निर्धारण आदी विषयमा नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाको सहयोग लिन सकिने ।

९. भेन्चर क्यापिटल र प्राइमेट इक्विटिको आयमा कर छुट

भेन्चर क्यापिटल तथा प्राइमेट इक्विटि फण्डहरूले विभिन्न व्यवसायहरूमा सुरुवाती अवस्थामा लगानी गरी ती व्यवसायहरूबाट निश्चित प्रतिफल लिई निश्चित समय पश्चात लगानी निसर्ग गर्ने गर्दछन् । स्टार्ट अप व्यवसाय तथा सुरुवाती चरणमा रहेको व्यवसायहरूको लागि यस्ता निकायहरू पूँजी सङ्गलनको महत्वपूर्ण श्रोतहरू हुन् । अन्य देशहरूमा धेरै अधि देखि यस्ता निकायहरूले विभिन्न व्यवसायहरूमा लगानी गर्दै आइरहेकोमा नेपालमा भने भर्खर मात्र यस्ता निकायहरूको स्थापना हुन थालेको छ । तर ती निकायहरूको वृद्धि र लगानी भने उत्साहजनक देखिदैन मात्र यस्ता निकायहरूको सञ्चालनमा छन् । हाल नेपालमा धितोपत्र बोर्डबाट अनुमति लिएर १३ वटा विशिष्टीकृत लगानी कोषहरू सञ्चालनमा छन् । भेन्चर क्यापिटल तथा प्राइमेट इक्विटि बोर्डबाट अनुमति नभए पनि सञ्चालनमा छन् ।

यस्ता कोषहरूको सञ्चालनका लागि कोष प्रबन्धकले धितोपत्र बोर्डबाट छुट्टै अनुमति लिएको मात्र आधारमा यिनीहरूलाई निकाय मानी सोही सरह आयकर र लाभांश कर लाग्दै आइरहेको छ ।

अन्तर्राष्ट्रीय अभ्यास हेदा भारतमा भेन्वर क्यापिटलको आमदानीमा पूर्ण कर छुट गरिएको छ। ती निकायले पाउने लाभांश तथा पूँजीगत करमा समेत छुट दिइएको छ। श्रीलंकामा पनि भेन्वर क्यापिटलको आमदानीमा कर छुट गरिएको छ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
आयकर ऐन २०५८ को दफा १० को खण्ड ड	देहायका रकमहरूमा कर छुट हुनेछ : नेपाल धितोपत्र बोर्डबाट स्वीकृत प्राप्त लगानी कोष (म्यूचुअल फण्ड) ले आफ्नो उद्देश्य अनुसार आर्जन गरेको रकम	देहायका रकमहरूमा कर छुट हुनेछ : नेपाल धितोपत्र बोर्डबाट स्वीकृत प्राप्त लगानी कोष (म्यूचुअल फण्ड), विशिष्टीकृत लगानी कोष (भेन्वर क्यापिटल र प्राइभेट इक्विटी) ले आफ्नो उद्देश्य अनुसार आर्जन गरेको रकम
आयकर ऐन २०५८ को दफा ८८ (१)	तर देहायको भुक्तानीमा देहायको दरले कर कट्टी गर्नु पर्नेछ। ६) सामुहिक लगानी कोषबाट प्राकृतिक व्यक्तिलाई वितरण गरिने प्रतिफल रकम भुक्तानीमा पाँच प्रतिशतको दरले।	तर देहायको भुक्तानीमा देहायको दरले कर कट्टी गर्नु पर्नेछ। ६) सामुहिक लगानी कोष, विशिष्टीकृत लगानी कोष (भेन्वर क्यापिटल र प्राइभेट इक्विटी)बाट प्राकृतिक व्यक्तिलाई वितरण गरिने प्रतिफल रकम भुक्तानीमा पाँच प्रतिशतको दरले।
आयकर ऐन २०५८ को दफा ९२ (१) ज	देहायको भुक्तानीलाई अन्तिम रूपमा कर कट्टी हुने भुक्तानी मानिनेछ : ज) सामुहिक लगानी कोषबाट प्राकृतिक व्यक्तिलाई वितरण गरिने प्रतिफल रकम।	देहायको भुक्तानीलाई अन्तिम रूपमा कर कट्टी हुने भुक्तानी मानिनेछ : ज) सामुहिक लगानी कोष, विशिष्टीकृत लगानी कोष (भेन्वर क्यापिटल र प्राइभेट इक्विटी)ले प्राकृतिक व्यक्तिलाई वितरण गर्ने प्रतिफल रकम।

१०. Sweat Equity मा आयकर

सरकारले जारी गरेको आर्थिक तथा व्यावसायिक वातावरण सुधार र लगानी अभिवृद्धि सम्बन्धी केही नेपाल ऐनलाई संशोधन गर्न अध्यादेश संसदबाट प्रतिस्थापित भई ऐनको रूपमा लागू समेत भइसकेको छ, जसले कम्पनी ऐन, २०५३ को दफा १८ मा संशोधन गर्दै कम्पनीले संस्थापक वा अन्य कुनै व्यक्तिलाई नगद बाहेक अरु कुनै किसिमबाट शेयर जारी गर्न सक्ने (Sweat Equity) प्रावधान गरेको छ। पछिल्लो समय विभिन्न स्टार्ट अप व्यवसायहरूको उदय नेपालमा पनि हुन थालेको छ। यस अवस्थामा कम्पनी ऐनमा समेत Sweat Equity share सम्बन्धी व्यवस्था थप भएकोले, आगामी दिनमा Sweat Equity शेयर जारी गर्ने प्रचलन बढ्न सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ। तसर्थ, यस सम्बन्धमा Sweat Equity शेयर जारी गर्दा Sweat Equity शेयर प्राप्त गर्ने व्यक्तिलाई लाग्ने कर तथा जारी गर्ने निकायले सो वापत लेखाइन गर्ने खर्च अथवा सम्पत्तिको कर कट्टीको सम्बन्धमा कानुनी व्यवस्था प्रस्तु पार्न आवश्यक देखिन्छ।

आयकर ऐन, २०५८ मा Sweat Equity शेयर प्राप्त गर्ने व्यक्तिलाई कर लगाउन सम्बोधी आधार भए पनि कर कहिले लाग्ने, कहिले भुक्तानी गर्ने, भुक्तानी गर्ने दायित्व कसको हुने आदि विषयमा भने प्रष्ट व्यवस्था छैन। कुनै निकायले कुनै व्यक्तिलाई कुनै सेवा वा वौद्धिक सम्पत्ति वा अन्य कुनै कार्य बापत Sweat Equity शेयर जारी गरेमा यसरी हुने खर्च वा सृजना हुने सम्पत्ति बापत निकायले खर्च कट्टी गर्न पाउने व्यवस्था बारेमा ऐनमा प्रष्ट व्यवस्था रहेको छैन। खर्च वा सृजना हुने सम्पत्ति बापत निकायले खर्च कट्टी गर्न पाउने व्यवस्था बारेमा ऐनमा प्रष्ट व्यवस्था रहेको छैन। अयकर ऐन, २०५८ को अनुसूची-०२ मा वर्ग ड अन्तर्गतका अदृश्य सम्पत्तिहरुको हास कट्टी खर्च दावी गर्ने भनेकोमा उक्त अदृश्य सम्पत्तिलाई परिभाषामा उल्लेख गर्ने आवश्यक छ।

अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास हेर्दा भारतमा यस किसिमको कारोबारमा प्राप्तको सन्दर्भमा निजले प्राप्त गरेको Sweat Equity शेयर बापतको आम्दानीलाई पेशा/व्यवसायबाट प्राप्त आम्दानी मानी कर लगाइन्छ। त्यसैगरी, पेशा/व्यवसायसँग असम्बन्धित हुने गरी प्राप्त Sweat Equity share बापतको आम्दानीलाई अन्य श्रोतबाट प्राप्त आम्दानी मानी कर लगाइन्छ। त्यसैगरी, Sweat Equity share जारी गर्ने निकायले कुनै खर्चको बापत Sweat Equity share जारी गर्दा हास कट्टी खर्च दावी गर्ने पाउने कानुनी व्यवस्था रहेको छ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

Sweat Equity प्राप्त गर्ने व्यक्तिलाई उक्त Sweat Equity share प्राप्त गर्दाको अवस्थामा भन्दा उक्त Sweat Equity शेयरको निसर्ग गर्दाको अवस्थामा लाभ भएको अवस्थामा कर लगाउन उचित हुने भएकोले आयकर ऐनको दफा २७ मा निम्न बमोजिम संशोधन गर्ने आवश्यक देखिन्छ।

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
दफा २७ को उपदफा (१) को खण्ड (क)	<p>कुनै भुक्तानीलाई देहायको रकम बराबरमा परिमाणीकरण गर्नुपर्नेछ।</p> <p>क) कुनै एक व्यक्तिले अर्को व्यक्तिलाई सम्पत्ति हस्तान्तरण गरी गरिएको भुक्तानीको हकमा हस्तान्तरित सम्पत्तिको बजार मूल्य बराबरको रकम।</p>	<p>कुनै भुक्तानीलाई देहायको रकम बराबरमा परिमाणीकरण गर्नुपर्नेछ।</p> <p>क) कुनै एक व्यक्तिले अर्को व्यक्तिलाई सम्पत्ति हस्तान्तरण गरी गरिएको भुक्तानीको हकमा हस्तान्तरित सम्पत्तिको बजार मूल्य बराबरको रकम तर, कुनै व्यक्तिले कुनै निकायलाई सेवा प्रदान गरेबापत सो निकायले भुक्तानीको रूपमा सो निकायको हित (Sweat Equity) हस्तान्तरण गर्दै भने त्यस्तो धितोपत्र प्राप्त गरेको बखत कुनै रकम परिमाणीकरण गर्नु पर्ने छैन।</p>
दफा २४ को उपदफा (२) मा खण्ड (ग) थप गर्ने	व्यवस्था नभएको	<p>यस उपदफामा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि कुनै निकायले कुनै व्यक्तिलाई रोजगारी तथा सेवा बापत भुक्तानीको रूपमा सो निकायको हित (Sweat Equity) हस्तान्तरण गर्दै भने त्यस्तो हित हस्तान्तरण गरी गरेको भुक्तानी बापतको खर्च प्रचलित लेखामान अनुसार खर्च व्यहोरेको मानिनेछ।</p>

११. लेखा तथा कानुन सम्बन्धी आउटसोर्सिङ व्यवसाय लगायत अन्य आउटसोर्सिङ व्यवसायलाई प्रोत्साहन

दक्षिण एसियामा कानुनी परामर्श, लेखा तथा लेखापरीक्षणसँग सम्बन्धित आउटसोर्सिङ लगायतका आउटसोर्सिङ गतिविधिमा वृद्धि भइरहेको छ। भारतमा मात्र कुनै एक लेखाव्यवसायी फर्मले यस्तो आउटसोर्सिङ गतिविधिबाट ४००,००० व्यक्तिलाई रोजगारी सिर्जना गरिरहेको अवस्था छ। दक्ष लेखाव्यवसायीले लिने शुल्क तथा तलब तुलनात्मक रूपमा नेपालमा सस्तो रहेको, सिए वा सो सरहको जनशक्ति १० हजारको हाराहारीमा रहेको, अर्धदक्ष लेखा जनशक्ति (सिएको दोस्रो तह र तेस्रो तहमा अध्ययनरत वा ती तह पछि सिए उत्तीर्ण नगरी छोडेका)को संख्या ३० हजारभन्दा बढी रहेकाले नेपालको लेखाको आउटसोर्सिङको काममा प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता रही आएको छ। नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्था यस्ता लेखा जनशक्ति उत्पादन गर्न सक्षम रहेको समेत कारणले राज्यले नीतिगत रूपमा सहयोग गरे आउटसोर्सिङ व्यवसाय फस्टाउने देखिन्छ। आइटी जस्तो गणित र विज्ञानको अधिकतम ज्ञान यसमा आवश्यक नहुने कारणले लेखा सम्बन्धी सामान्य अध्ययन, तालिम र अनुभव भएका व्यक्तिले समेत रोजगारी प्राप्त गर्ने अवस्था सिर्जना हुन सक्ने देखिन्छ।

आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११(३३) मा विजनेस प्रोसेस आउटसोर्सिङ, क्लाउड कम्प्युटिङ लगायतका सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा निर्यात गरी सो बापत विदेशी मुद्रा आर्जन गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई आर्थिक वर्ष २०८४/८५ सम्म विदेशी मुद्रामा प्राप्त गरेको आयको हदसम्म लाग्ने करमा पचास प्रतिशत कर छुट हुने व्यवस्था रहेको छ। तर यस काममा आउटसोर्सिङ, क्लाउड कम्प्युटिङ, सूचना प्रविधिमा आधारित सेवाको व्याख्या ऐनमा गरिएको छैन। जसले गर्दा यस सुविधा पाउने निकायहरूमा केही द्विविधा रहेको छ।

प्रविधिको विकाससँगै कुनै एक ठाउँमा बसेर संसारका विभिन्न देशहरूमा सेवा प्रदान गर्ने मिल्ने अवस्था सृजना भएको छ। नेपालमा पनि पछिल्लो वर्षहरूमा यस किसिमका व्यवसायमा वृद्धि भएको छ। यस्ता व्यवसायहरू मध्ये सूचना प्रविधि व्यवसाय प्रमुख हो जसले गर्दा सरकारले यस व्यवसायले आयकरमा छुट प्रदान गरेको छ। तर, यस वाहेका नेपालमा यस किसिमको सेवा व्यवसायको अध्याधिक सम्भावना लेखा र लेखापरीक्षण सम्बन्धी कार्यको आउटसोर्सिङमा पनि रहेको छ। तर, यस क्षेत्रमा भने कुनै आयकर छुट प्रदान गरिएको छैन। लेखा तथा कानुनी सेवा आउटसोर्सिङको पनि रहेको छ। तर, यस क्षेत्रमा भने कुनै आयकर छुट प्रदान गरिएको छैन। लेखा तथा कानुनी सेवा आउटसोर्सिङको जाने र खर्च गर्न सक्ने जमातको बढोत्तरीले आर्थिक गतिविधिलाई समेत चलायमान बनाउनेछ।

अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास हेर्दा भारत, बंगलादेश, श्रीलंका आदिले समेत विजनेस प्रोसेस आउटसोर्सिङ व्यवसायलाई निश्चित वर्षको लागि आयकर छुट हुने गरेको छ। भारतले त प्रधानमन्त्री कै तहमा चासो व्यक्त गरी भारतलाई यस्तो व्यवसायको हबको रूपमा विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
दफा ११(३३)	<p>नेपलको स्रोतबाट कुनै आय वर्षमा निकासीबाट भएको आयमा देहाय अनुसारको छुट हुनेछ :</p> <p>ग) विजनेस प्रोसेस आउटसोर्सिङ, सफ्टवेयर प्रोग्रामिङ, क्लागड कम्प्युटिङ लगायत सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा निर्यात गरी सो बापत विदेशी मुद्रा आर्जन गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई आर्थिक वर्ष २०८४/८५ सम्म</p>	<p>नेपलको स्रोतबाट कुनै आय वर्षमा निकासीबाट भएको आयमा देहाय अनुसारको छुट हुनेछ :</p> <p>ग) विजनेस प्रोसेस आउटसोर्सिङ, लेखा, लेखापरीक्षण, कानुन लगायत नलेज प्रोसेस आउटसोर्सिङसँग सम्बन्धी व्यवसाय, सफ्टवेयर प्रोग्रामिङ, क्लाउड कम्प्युटिङ लगायत सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा</p>

	विदेशी मुद्रामा प्राप्त गरेको आयको हदसम्म लाग्ने करमा पचास प्रतिशत ।	निर्यात गरी सो बापत विदेशी मुद्रा आर्जन गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई आर्थिक वर्ष २०९० सम्म विदेशी मुद्रामा प्राप्त गरेको आयको हदसम्म लाग्ने करमा पचास प्रतिशत ।
--	--	---

१२. दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौता सम्बन्धी व्यवस्था

आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७३ मा दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौता सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ । सन्धि ऐन, २०४७ को दफा ९ बमोजिम नेपालको कानुनभन्दा अन्य देशहरूसँग गरिएका सन्धिहरूको प्रावधान प्रभावकारी हुन्छ । नेपालले कुल ११ वटा देशसँग यस्ता दोहोरो करन्मुक्ति सम्झौता गरेको छ । नेपालले विदेशी लगानी आर्किपिंत गर्न अझै धेरै देशहरूसँग दोहोरो करन्मुक्ति सम्झौता गर्नुपर्ने हुन्छ । नेपालका छिमेकीहरू चीन, भारत र बंगलादेशले क्रमशः ११०, ९४ र ३४ देशहरूसँग यस्ता सम्झौता गरेका छन् ।

आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७३ को उपदफा (५) मा सुविधामा सीमितता सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था रहेको छ । तर नेपालले भारतवाहेकका अन्य देशहरूसँग गरेका दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौताहरूमा यस्तो सुविधामा सीमितता सम्बन्धी कुनै धारा रहेको छैन । सन्धि ऐन, २०४७ को दफा ९ बमोजिम नेपालको कानुन र सन्धिमा रहेको व्यवस्था बमिएमा सन्धिको व्यवस्था लागू हुने उल्लेख भएकाले आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७३ को उपदफा (५) को व्यवस्था अन्यको हकमा लागू हुनसक्ने देखिन्दैन । त्यसैले, नेपालले १० वटा दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौतालाई इफा ७३ को मर्म अनुरूप हकमा लागू हुनसक्ने देखिन्दैन । त्यसैले नेपालले १० वटा दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौताहरूमा यस्तो सम्झौताहरूलाई ख्याल गरी दोहोरो कर उन्मुक्ति सम्झौताहरू गर्नुपर्ने देखिन्दैन ।

१३. विद्युतीय कारोबारमा आयकर

१३.१. डिजिटल स्थायी संस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

आर्थिक ऐन, २०८१ मार्फत आयकर ऐन २०५८ को दफा २ को उपदफा (कथ) मा खण्ड (५) थप गरी नेपाल बाहिर रही नेपालमा उल्लेख्य डिजिटल उपस्थिति जनाएमा उक्त स्थान वा नेपाल बाहिर सर्भर राखी विगत १२ महिनाको अवधिमा कम्तीमा ९० दिन नेपालमा तथ्याङ्क वा सेवाको कारोबार गरेमा उक्त स्थान स्थायी संस्थापन हुने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तो व्यवस्थामा “उल्लेख्य डिजिटल उपस्थिति” लाई परिभाषित गरिएको छैन । त्यस्तै १२ महिनाको अवधिमा कम्तीमा ९० दिन नेपालमा तथ्याङ्क वा सेवाको कारोबार गरेमा स्थायी संस्थापन हुने भएकाले सानातिना अवधिमा कम्तीमा ९० दिन नेपालमा तथ्याङ्क वा सेवाको कारोबार गरेमा स्थायी संस्थापन हुने युनियनको कानुनबाट रकम कारोबार गर्नेलाई पनि स्थायी संस्थापन मानी करारोपण गर्ने अवस्था छ । युरोपियन युनियनको कानुनबाट भएकाले यस्तो डिजिटल स्थायी संस्थापनासँग सम्बन्धित कानुनी व्यवस्था गरिएको भएपनि युरोपियन युनियनले प्रभावित भई यस्तो डिजिटल स्थायी संस्थापनासँग सम्बन्धित कानुनी व्यवस्था गरिएको भएपनि युरोपियन युनियनले डिजिटल प्लेटफर्मलाई उल्लेख्य डिजिटल उपस्थिति भनी परिभाषित गरे जस्तै नेपालको कानुनमा परिभाषा समावेश नभएकोले केलाई उल्लेख्य डिजिटल उपस्थिति मान्ने भन्ने आन्तरक राजस्व विभागको स्विवेकमा निर्भर रहने देखिन्दैन । त्यसैले उल्लेख्य डिजिटल उपस्थितिको परिभाषा गरिनु अनिवार्य छ ।

आर्थिक ऐन, २०८१ को दफा १६ मा विद्युतीय सेवाकर सम्बन्धी व्यवस्था छ । वार्षिक रु. ३० लाखसम्मको विद्युतीय सेवामा यस्तो गर्न लाग्ने पनि व्यवस्था गरिएको छ । आयकर ऐन, २०५८ मा डिजिटल स्थायी संस्थापनाको व्यवस्था गरिएको कारण र ३० लाख रुपैयाँभन्दा माथिको कारोबार भएको गैरबासिन्दा विद्युतीय सेवा कारोबारी लाई अनिवार्य रूपमा विद्युतीय सेवा कर लाग्ने अवस्थाले त्यस्तो डिजिटल स्थायी संस्थापनाको व्यवस्था रु. ३० लाख सम्मको वार्षिक

कारोबार हुने गैर बासिन्दालाई मात्रै आकर्षित हुने हो वा सबैलाई आकर्षित हुने हो भन्ने स्पष्ट छैन । डिजिटल स्थायी संस्थापनाको अवधारणालाई आयकरमा समावेश गरिसकेपछि विद्युतीय सेवाकर सम्बन्धी व्यवस्था खारेज गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

विभिन्न विदेशी निकायले नेपालमा इन्जिनियरिङ प्रोक्युमेन्ट र निर्माणसँग सम्बन्धित करार अन्तर्गत काम गर्दै आएका छन् । यस्ता करारमा विदेशबाट सामान आपूर्ति गर्ने, विदेशबाट सेवा दिने, नेपालमा सामान आपूर्ति गर्ने र नेपालमा सेवा दिने कार्यहरू पर्दछन् । आन्तरिक राजस्व विभागले ३ जुन २०२२ मा परिपत्र जारी गरी विदेशबाट नेपालमा सामान आपूर्ति हुने र नेपालमा सेवा प्रवाह हुने संयुक्त करारलाई एकै मानी सबै रकम नेपालको स्थायी संस्थापनाको आयमा समावेश गर्नुपर्ने गरी निर्देश गरेको छ । जसको कारण विदेशबाट नेपालमा आपूर्ति हुने सामान लाई पनि आय मानी कर तिनुपर्ने देखिन्छ, जुन आयकहरूको सिद्धान्त विपरीत छ । त्यस्तै यसै सन्दर्भमा नेपालस्थित शाखा कार्यालयको लागि विदेशमा भएको खर्चमा पनि अग्रिम करकटी गर्नुपर्ने र मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा ८ को उपदफा (२) बमोजिम मूल्य अभिवृद्धि कर असुल गर्नुपर्ने अभ्यास रहेको छ । स्थायी संस्थापनाको सम्बन्ध मूल्य हस्तान्तरणसँग पनि हुने भएकाले यस सम्बन्धमा मूल्य हस्तान्तरणका सिद्धान्तहरूलाई आत्मसाथ गरी स्थायी संस्थापनासँग सम्बन्धित निर्देशिका लाई अद्यावधिक गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

१३.२. डिजिटल कारोबारमा कर लाग्ने अवस्था

डिजिटल कारोबारको हकमा सम्बन्धित वेबसाइटको दर्ता ठेगाना नेपाल नभए पनि कारोबारहरू नेपालमा हुने अवस्था छ । यस्तो अवस्थामा दफा ६७ मा रहेको नेपालमा स्रोत भएको व्यवसाय, रोजगारी, लगानी, आकस्मिक लाभ, सम्पत्ति, दायित्व र भुक्तानीको प्रचलित व्यवस्थाले नेपालभित्रको आइपी ठेगानाबाट कारोबार भएको विषयलाई यथेष्ट सम्बोधन नगर्ने हुँदा आवश्यक अध्ययन गरी डिजिटल कारोबारमा कर लगाउने सम्बन्धमा आयकर ऐनका विभिन्न दफाहरूमा आवश्यक संशोधन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

१४. मूल्य हस्तान्तरणसम्बन्धी कानुनी प्रबन्ध

आयकर ऐन, २०५८ को दफा ३३ को अधिनमा रही आन्तरिक राजश्व विभागले २०८१ असोजमा हस्तान्तरण मूल्य सम्बन्धी निर्देशिका, २०८१ जारी गरेको छ । उक्त निर्देशिकामा हस्तान्तरण मूल्य निर्धारणका विधि तथा प्रक्रियाहरू तर्किएको छ । ढिलै भए पनि मूल्य हस्तान्तरण सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था कार्यान्वयनको तहमा आएको छ । तर, ऐनमा नै समेटिनु पर्ने हस्तान्तरण मूल्य नर्धारण सम्बन्धी सारभुत कुराहरु निर्देशिका मार्फत लागु गर्न खोजिएको छ । यसले भविष्यमा कानुनी रूपमा केही समस्या आउन सक्ने तर्फ सोच्न आवश्यक देखिन्छ । तसर्थ सम्बद्ध व्यक्तिको परिभाषा, सम्बद्ध व्यक्तिहरू विच हुने नियन्त्रित कारोबार, मूल्य हस्तान्तरणको गणना विधि, लेखाइन, आय विवरण पेश गर्ने दायित्व, आयविरण तथा आयकर नवुभाएमा तिनुपर्ने जरिवाना, लेखापरीक्षकले गर्नुपर्ने प्रमाणिकरण आदि सम्बन्धी व्यवस्था आयकर ऐन, २०५८ को दफा ३३ मा नै वा नयाँ दफाहरु थप गरी उल्लेख गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

साथै, हस्तान्तरण मूल्य सम्बन्धी निर्देशिका, २०८१ ले द्रुत गतिमा विकास हुँदै गरेको अर्थतन्त्रका धेरै मूल्य हस्तान्तरण सम्बन्धी कारोबारहरूलाई समेट्न सकेको छैन । तसर्थ निर्देशिकामा उल्लिखित सम्बद्ध व्यक्तिको परिभाषालाई समेत वृहत गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

आन्तरिक राजश्व विभागले मूल्य हस्तान्तरण सम्बन्धी निर्देशिका आय वर्ष २०८१/८२ देखि अनिवार्य रूपमा लागु गर्ने भनिएकोमा उक्त निर्देशिकाको कार्यान्वयन गर्नको लागि तुलनिय स्वतन्त्र कारोबार पहिचान गर्न पर्याप्त श्रोत उपलब्ध नभएकोले सो तुलनिय स्वतन्त्र कारोबार पहिचानको सम्बन्धमा विभागले आफूसँग उपलब्ध भएका तथ्याङ्कहरू सार्वजनिक रूपमा वेभसाइटमा राख्ने व्यवस्था गर्ने, कम्पनी रजिस्ट्रारको कार्यालय, उच्चोग विभाग आदिसँगको सहकार्यमा तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने, तथ्याङ्क सम्बन्धमा काम गर्ने कम्पनीहरूको स्थापनामा प्रोत्साहन गर्ने आदि कार्य गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

अन्तर्राष्ट्रीय अभ्यास हेदा भारतले आयकर ऐन, १९६९ को परिच्छेद दशमा मूल्य हस्तान्तरण सम्बन्धी विस्तृत कानुनी व्यवस्था गरेको छ । अन्य देशहरूले पनि सम्बन्धित आयकर ऐनमा नै मूल्य हस्तान्तरण सम्बन्धी आवश्यक कानुनी व्यवस्था गरेको पाइन्छ ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

आयकर ऐन, २०५८ को दफा ३३ को उपदफा ३ पश्चात निम्न विषयहरू समेट्ने गरी उपदफाहरू थप गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

४) सम्बद्ध व्यक्तिहरू बीच हुने नियन्त्रित सिमापार कारोबरसँग सम्बन्धित आमदानी तथा खर्चको गणना :

५) स्वतन्त्र कारोबार (आम्स लेन्थ) मूल्यको गणना विधि :

६) स्वतन्त्र कारोबार (आम्स लेन्थ) मूल्यको आधारमा समायोजन :

७) विभागले सेफ हार्बर (Safe Harbour) सम्बन्धी नियम बनाउन सक्ने :

८) द्वितीय समायोजन :

९) करदाताले राख्नु पर्ने कागजात ताथ विवरणहरू:

१०) लेखापरीक्षकबाट प्रमाणित गर्नु पर्ने विवरण:

११) कर अधिकृतबाट हुने संशोधित कर निर्धारण:

१२) कागजात नराखेमा, उपयुक्त विधिमा मूल्य गणना गरी आय लेखाङ्गन नगरेमा, लेखापरीक्षकबाट प्रमाणित नगरेमा हुने दण्ड जरिवाना आदी :

१५. मर्जर तथा प्राप्ति भएको अवस्थामा आयकर

निकायहरू गाभ्ने वा गाभिने निर्णय आयकरको कारणले प्रभावित हुनु हुदैन, अर्थात् यस्तो प्रक्रिया कर तटस्थ हुनुपर्दछ । आयकर ऐन, २०५८ मा कुनै निकायले अर्को निकाय प्राप्ति गर्दा अस्तित्वमा नरहने निकायको सम्पत्ति र दायित्व को मूल्याङ्गन गर्ने तरीका वा अस्तित्वमा नरही खारेजीमा जाने निकायको सम्पत्ति र दायित्वको निसर्ग बापत प्राप्त हुने रकमका सम्बन्धमा कुनै कुरा उल्लेख छैन । वैक तथा वित्तीय संस्था र विमा कम्पनीहरूको हकमा दफा ४७क मा उल्लेख भएको भए तापनि सो दफा हाल प्रभावकारी छैन । तसर्थ निकायहरू गाभ्ने वा गाभिने प्रक्रियाबाट व्यवसायको पुनरसंरचना गर्न करका कारण कुनै पनि प्रभाव नपर्ने गरी आयकर कानुनमा पर्याप्त व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
दफा ४७क को उपदफा (१)	बैड्झिङ तथा वित्तीय व्यवसाय वा वीमा व्यवसाय गर्ने एकै प्रकृतिका निकायहरू आपसमा गाभिएर (मर्जर वा एक्युजिशन) भएमा दफा ५७ को उपदफा (२) को खण्ड (क), (ख), (ग), (घ), (ड), (च) र (छ) तथा सोही दफाको उपदफा (३) को व्यवस्था लागू हुने छैन ।	एकै प्रकृतिका निकायहरू वा सम्बद्ध निकायहरू आपसमा गाभिएर (मर्जर वा एक्युजिशन) भएमा दफा ५७ को उपदफा (२) को खण्ड (क), (ख), (ग), (घ), (ड), (च) र (छ) तथा सोही दफाको उपदफा (३) को व्यवस्था लागू हुने छैन ।
उपदफा ६, ७ र ९	६) उपदफा (१) अनुसार गाभिई निःसर्ग हुन चाहने एकै वर्गका निकायले संवत् २०७९ साल असार मसान्तभित्र गाभिने आशयपत्र बभागमा दिनु पर्नेछ । ७) उपदफा (१) बमोजिम गाभिनको लागि	६) उपदफा (१) अनुसार गाभिई निःसर्ग हुन चाहने एकै वर्गका निकायले संवत् २०७९ साल असार मसान्तभित्र गाभिने आशयपत्र बभागमा दिनु पर्नेछ । ७) उपदफा (१) बमोजिम गाभिनको लागि

	उपदफा (६) वमोजिम आशयपत्र दिने निकायहरूले गाभिने प्रक्रिया संवत् २०८० साल असार मसान्तभित्र पूरा गर्नु पर्नेछ । ९) उपदफा (६) मा तोकिएको अवधिभित्र आशयपत्र नदिने निकाय तथा उपदफा (७) मा उल्लेख भएको मितिसम्म गाभिने प्रक्रियमा पूरा नगरेको निकायको हकमा यो दफाको व्यवस्था लगाउ भएको मानिने छैन ।	उपदफा (६) वमोजिम आशयपत्र दिने निकायहरूले गाभिने प्रक्रिया संवत् २०८० साल असार मसान्तभित्र पूरा गर्नु पर्नेछ । ९) उपदफा (६) मा तोकिएको अवधिभित्र आशयपत्र नदिने निकाय तथा उपदफा (७) मा उल्लेख भएको मितिसम्म गाभिने प्रक्रियमा पूरा नगरेको निकायको हकमा यो दफाको व्यवस्था लगाउ भएको मानिने छैन ।
दफा ७ को उपदाफ (३)	उपदफा (२) मा जुनससुकै कुरा लेखिएको भए तापनि दफा १०, ५४ र ६९ वमोजिम छुट पाउने रकम र अन्तिम रूपमा कर कट्टी हुने भुक्तानीहरू व्यवसाय सञ्चालनबाट भएको मुनाफा र लाभको गणना गर्दा समावेश गर्नुपर्ने छैन ।	उपदफा (२) मा जुनससुकै कुरा लेखिएको भए तापनि दफा १०, ५४ र ६९ वमोजिम छुट पाउने रकम, प्रचलित लेखामान अनुसार गणना हुने बार्गेन पर्वेज गेन र अन्तिम रूपमा कर कट्टी हुने भुक्तानीहरू व्यवसाय सञ्चालनबाट भएको मुनाफा र लाभको गणना गर्दा समावेश गर्नुपर्ने छैन ।

१६. प्रचलित कर ऐनमा रहेको तर पर्याप्त नभएका व्यवस्थाहरू

१६.१. कर सम्बन्धी विवाद समाधान गर्ने संयन्त्र

देहायका कारणले अहिलेको संयन्त्रलाई परिवर्तन गर्न जरूरी देखिन्छः

- (क) आन्तरिक राजस्व सम्बन्धी विवाद निरूपण गर्ने विभागीय पुनरावलोकनको कार्य छिटो छरितो नभएको,
- (ख) विभाग (अर्थात् महानिर्देशक)ले जारी गरेको सूचना, परिपत्र र निर्देशनहरूको अधीनमा रही निजले प्रत्यायोजन गरेको अधिकारभित्र रहेर कर निर्धारण गर्ने र सोही सूचना परिपत्र वा निर्देशनका कारणले समेत विवाद सृजना हुने अवस्था रहेको र सोको विरुद्धमा करदाता मुदामा जानु पर्दा महानिर्देशक आफैले गरेको निर्णय, जस्तै: जारी गरेको सूचना, परिपत्र र निर्देशनको जाँच आफैले गर्दा निश्पक्ष तथा स्वतन्त्र नतिजा प्राप्त हुन नसक्ने अवस्था रहेको ।

तसर्थ आन्तरिक राजस्व विभागका महानिर्देशकले गर्ने प्रशासकीय पुनरावलोकनको सदृश राजस्व प्रशासन तथा कानुनको विज्ञता भएको तर राजस्व प्रशासनमा संलग्न नरहेको राजपत्राकिंत प्रथम श्रेणीको अधिकृतको नेतृत्वमा कर कानुनमा दक्ष चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट तथा कानुनी विज्ञ रहने गरी एक पुनरावलोकन समिति गठन गर्नु पर्ने देखिन्छ । यस्तो समितिलाई कर विवाद निरूपण गर्न जिल्ला अदालत सरहको अधिकार प्रत्यायोजन गर्नु पर्ने देखिन्छ । यस्तो समिति आन्तरिक राजस्व विभागभन्दा स्वतन्त्र र अर्थ सचिवको मातहत रहने व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

१६.२. विद्यमान राजस्व न्यायाधिकरणको संरचनामा परिवर्तन

विद्यमान राजस्व न्यायाधिकरणको संरचनामा लेखासम्बन्धी सात वर्षको अनुभव भएको र राजस्व सदस्य हुनको लागि राजस्व सम्बन्धी सात वर्षको अनुभव भएको भए पुग्ने व्यवस्था छ। कर कानुनको जटिलता, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको लेखामानलाई नेपालको कर कानुनमा समाहित गरिएको अवस्था र विशिष्टाकृत व्याख्या गर्नुपर्ने बाध्यतालाई हेर्दा लेखामा आधारित कर कानुनको व्याख्या गर्न सात वर्षको अनुभव मात्रले पुग्ने देखिँदैन। तसर्थ, विद्यमान राजस्व न्यायाधिकरणमा सदस्य संख्या थप गरी कम्तीमा एक जना सदस्य अन्तर्राष्ट्रिय वा नेपाल लेखा वा वित्तीय प्रतिवेदनमानमा विज्ञता हाँसिल गरेको व्यक्ति र अर्को एक जना भन्सारसम्बन्धी हार्मोनिक कोड प्रणाली र त्यसको व्याख्या र अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारमा विज्ञता हाँसिल गरेको व्यक्ति राख्ने र विषय विज्ञको रायलाई अनिवार्य रूपमा फैसलामा स्थान दिने व्यवस्था गर्नु उपयुक्त हुन्छ।

साथै नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाका सदस्यहरु अन्तर्राष्ट्रिय तथा नेपाल वित्तीय प्रतिवेदनमानको क्षेत्र तथा कर कानुनको परिपालनको क्षेत्रमा विज्ञको रूपमा कार्य गर्दै आइरहेकोले नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाका सदस्यहरुलाई राजस्व न्यायाधिकरणमा वहस गर्ने व्यवस्था गर्न दिने व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुन्छ।

१६.३. कर विवाद निरुपणका लागि धरौटीको व्यवस्था

न्याय खोजनु अगाडि नगद रकम दाखिला गर्नु पर्ने वा धरौटी राख्नु पर्ने अवस्था न्यायिक आँखाबाट हेर्दा उपयुक्त होइन। कर विवादका सम्बन्धमा करदाता अन्यायमा पर्ने अवस्थालाई नजरअन्दाज गर्न सकिँदैन भने कर कानुनको अनुपालना नगरी कर नतिर्ण अटेरी करदाता हुँदैनन् भन्ने पूर्वानुमान पनि तथ्यसम्मत हुँदैन। अन्यायमा परेका करदातालाई न्याय दिलाउन र अनुपालना नगर्ने करदाताको हकमा भागी जाने जोखिम समेतलाई मध्यनजर गरी कर उठ्ने अवस्थालाई बचाइ राख्न सुदूर निकायले पहिलो पेसीमा नगद धरौटी वा बैंक जमानत सम्बन्धी निर्णय गर्नु र सो निर्णय कार्यान्वयन भए पछि सुदूर अधि बढाउनु उपयुक्त हुन्छ।

अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास हेर्दा भारतमा रु. २५० देखि रु. १०,००० सम्म मात्र, बंगलादेशमा रु. १०,००० वा विवादित रकमको १० प्रतिशत, पाकिस्तानका १० प्रतिशत तथा भियतनाममा शुल्क जम्मा नै नगरी न्यायीक प्रक्रिया अधि बढाउन सक्ने देखियो।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
दफा ११५ को उपदफा ६	उपदफा (१) बमोजिम निवेदन दिने व्यक्तिले निर्धारित कर रकममध्ये विवादरहित करको सम्पूर्ण रकम र विवादित करको पाँच प्रतिशत रकम वा त्यस्तो रकम बापत बैङ्ग जमानत दिनु पर्नेछ।	उपदफा (१) बमोजिम निवेदन दिने व्यक्तिले निर्धारित कर रकममध्ये विवादरहित करको सम्पूर्ण रकम र विवादित करको पाँच प्रतिशत रकम वा त्यस्तो रकम बापत बैङ्ग जमानत दिनु पर्नेछ।
दफा ११६ को उपदफा (५)	उपदफा (१) बमोजिम राजस्व न्यायाधिकरणमा पूनरावेदन दिँदा निर्धारित कर रकममध्ये विवादरहित कर रकम बुझाई विवादित कर रकम, शुल्क र जरिवानाको पचास प्रतिशत रकम धरौटी वा त्यस्तो रकम बापत बैङ्ग जमानत दिनु पर्नेछ।	उपदफा (१) बमोजिम राजस्व न्यायाधिकरणमा पूनरावेदन दिँदा निर्धारित कर रकममध्ये विवादरहित कर रकम बुझाई विवादित कर रकम, शुल्क र जरिवानाको दश प्रतिशत रकम धरौटी वा त्यस्तो रकम बापत बैङ्ग जमानत दिनु पर्नेछ।

१६.४. पूर्वादेश सम्बन्धमा:

करदाताले आयकर ऐन लागू हुने अवस्था बारे कुनै द्विविधा निराकरणका लागि विभाग समक्ष पूर्वादेशको निमित्त लिखित रूपमा निवेदन दिएको अवस्थामा विभागले दर्ता भएको निवेदनमा कुनै पनि प्रतिक्रिया नजाउने अवस्था समेत रहेको तोकिएको समयभित्र पूर्वादेश जारी नभएमा निवेदकको मागदाबी नै पूर्वादेश सरह लागू हुने कानुनी व्यवस्था गर्नु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

आयकर ऐनको कुनै प्रवन्धको सम्बन्धमा कुनै द्विविधा भई कुनै व्यक्तिले दफा ७६ बमोमिज पूर्वादेश माग गरेमा विभागले सो व्यक्तिलाई पूर्वादेश जारी गर्न सक्ने व्यवस्था रहेकोमा उक्त अवस्थामा सृजना हुन सक्ने स्वार्थको द्वन्द्वलाई निराकरण गर्नको लागि पूर्वादेश जारी गर्ने निकायको रूपमा माथि प्रशासकीय पुनरावलोकनको सट्टामा प्रस्ताव गरिएको पुनरावलोकन समितिलाई दिनु उपयुक्त हुने देखिन्छ ।

१७. कर लेखापरीक्षणको व्यवस्था

आयकर ऐन, २०५८ को दफा ९६ मा आय विवरण प्रमाणिकरणको सम्बन्धमा निम्न बमोजिमको व्यवस्था रहेको छ :

दफा ९६(३): कुनै व्यक्तिले कर्मचारीको हैसियतले बाहेक कुनै भुक्तानी लिएर कुनै अर्को व्यक्तिको आय विवरण वा आय विवरणसाथ संलग्न हुनु पर्ने कागजात वा विवरण तयार पारेमा वा तयार पार्न सहयोग गरेमा त्यस्तो व्यक्तिले देहायको कुरा प्रमाणित गर्नु पर्नेछः

- क) अर्को व्यक्तिले दफा ८१ बमोजिम राखेको कागजातहरु जाँच गरेको, र
- ख) विवरण वा जानकारीले सम्बन्धित परिस्थितिलाई वास्तविक रूपमा प्रतिविम्बित गरेको ।

आन्तरिक राजस्व विभागले जारी गरेको आयकर निर्देशिका २०६६ को परिच्छेद २५(२५.२.२) मा आय विवरण प्रमाणित गर्ने सम्बन्धमा निम्न बमोजिम व्यवस्था रहेको छ :

पूर्वानुमानित कर तिर्ने व्यक्ति वा रोजगारी र व्यवसायबाट रु. २० लाखभन्दा कम कारोबार भएको पेशाकर्मी प्राकृतिक व्यक्ति वा व्यवसाय र रोजगारीबाट रु १ करोडभन्दा कम वार्षिक कारोबार भएको व्यक्ति बाहेक अन्य व्यक्तिले पेश गर्ने आय विवरण नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट संस्थाबाट लेखापरीक्षण गर्ने अनुमति प्राप्त लेखापरीक्षकबाट प्रमाणित भएको हुनु पर्दछ ।

आयकर ऐन, २०५८ तथा आयकर नियमावली, २०५९ ले नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाका सदस्यहरूले कर आयकर ऐन, २०५८ तथा आयकर नियमावली, २०५९ ले नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट संस्थाबाट लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने कुनै पनि व्यवस्था गरेको छैन । आयकर निर्देशिका, २०६६ ले भने नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट संस्थाबाट लेखापरीक्षण गर्ने अनुमति प्राप्त लेखापरीक्षकले आय विवरण प्रमाणित गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

आयकर ऐन, २०५८ मा कर लेखापरीक्षण तथा आय विवरण प्रमाणिकरणको सम्बन्धमा प्रष्ट कानुनी व्यवस्था नभएतापनि आन्तरिक राजस्व विभागले आयकर निर्देशिकामा “पूर्वानुमानित कर तिर्ने व्यक्ति वा रोजगारी र व्यवसायबाट रु. २० लाखभन्दा कम कारोबार भएको पेशाकर्मी, प्राकृतिक व्यक्ति वा व्यवसाय र रोजगारीबाट रु १ करोडभन्दा कम वार्षिक कारोबार भएको व्यक्ति बाहेक अन्य व्यक्तिले पेश गर्ने आय विवरण नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट संस्थाबाट लेखापरीक्षण गर्ने अनुमति प्राप्त लेखापरीक्षकबाट प्रमाणित भएको हुनु पर्दछ” भन्ने व्यवस्था गरी आय विवरणको साथमा लेखापरीक्षण प्रतिवेदन पेश गर्न अनिवार्य गरेको छ । यसरी ऐनमा कर लेखापरीक्षण गरी आय विवरणको अधिकांस निकायहरूले वित्तिय लेखापरीक्षण प्रतिवेदनलाई नै आय विवरण साथ सम्बन्धित व्यवस्था नभएको कारण अधिकांस निकायहरूले वित्तिय लेखापरीक्षण प्रतिवेदनलाई नै आय विवरण साथ पेश गर्दै आइरहेका छन् । जसले गर्दा उक्त वित्तिय लेखापरीक्षण प्रतिवेदनबाट आन्तरिक राजस्व विभागले

करदाताको आय विवरणको सम्बन्धमा पर्याप्त आश्वस्तता प्राप्त गर्न सकेको देखिबैन । तसर्थ, आयकर ऐन, २०५८ मा संशोधन गरी निश्चित रकम भन्दा बढि वार्षिक आय भएका करदाताले कर लेखापरीक्षण गरी आय विवरण पेश गर्दा कर लेखापरीक्षण प्रतिवेदन पेश गर्न अनिवार्य गर्नुपर्ने आवश्यक देखिन्छ ।

त्वसैगरी, आन्तरिक राजस्व विभागले आय विवरण पेश गर्नको आय विरणको साथमा लेखापरीक्षण भएको वित्तिय विवरण पेश गर्न अनिवार्य गरेतापनि लेखापरीक्षकले आय विवरणको प्रमाणिकरण गर्दा जारी गर्ने प्रतिवेदनको कुनै निश्चित ढाँचा नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्था, आन्तरिक राजस्व विभाग, लेखापरीक्षणमान बोर्ड लगायत कुनै पनि निकायबाट हालसम्म जारी गरिएको छैन । निश्चित ढाँचाको अभावमा विभिन्न लेखापरीक्षकहरूबाट विभिन्न किसिमका प्रतिवेदनहरु जारि हुने गरेको छ । जसले गर्दा आन्तरिक राजस्व विभागले करदाताको आय विवरणको सम्बन्धमा आवश्यक पूर्ण जानकारी तथा विवरण प्राप्त गर्न सकिरहेको छैन ।

तसर्थ, आन्तरिक राजस्व विभागले तोकेको आय विवरण सम्बन्धी अनुसुचीहरूको ढाँचामा व्यवस्थापनबाट टिप्पणी तयार गर्ने र सोहिं आय विवरण तथा टिप्पणी उपर लेखापरीक्षकले आफ्नो प्रतिवेदन पेश गर्ने व्यवस्था मिलाई आयकर गणनाको सन्दर्भमा व्यवस्थापनलाई थप जिम्मेवार बनाउने, लेखापरीक्षकलाई आय विवरण प्रमाणीकरण गर्दा देखिएका कैफियतहरूलाई आफ्नो प्रतिवेदन मार्फत पेश गर्ने व्यवस्था मिलाउने र आन्तरिक राजस्व विभागबाट हुने कर परीक्षणको लागि आवश्यक अधिकतम जानकारीहरु आय विवरण पेश गर्दा तै सझलन गर्ने व्यवस्था मिलाउन आवश्यक देखिन्छ ।

(यस संस्थाले आय विवरण प्रमाणिकरणको ढाँचा तयार गरी मिति २०८१/०६/१० मा आन्तरिक राजस्व विभाग समक्ष पेश गरिसकेको छ ।)

१८.

मतियारलाई हुने साजय सम्बन्धी व्यवस्थामा संशोधन

लेखापरीक्षकहरूले नेपाल लेखापरीक्षणमान बोर्डले जारी गरेका लेखापरीक्षणमान, नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाले लागु गरेका आचार सहिता र लेखापरीक्षणको क्रममा परिपालना गर्नुपर्ने ऐन, नियम, निर्देशिका र परिपत्रहरु समेतको परिपालना गर्दै लेखापरीक्षण कार्य गरिरहेको सर्वाविदैतै छ ।

आयकर ऐन, २०५८ को दफा १२७ मा भुटा वित्तीय वा कर लेखा प्रमाणीत गर्ने वा गलत परामर्श दिने कार्यलाई मतियार मानिने व्यवस्था गरी आ.व. २०७३/०७४ को आर्थिक ऐनमा संसोधन भएको छ । कस्तो विवरण भुटा मान्ने, के प्रमाणीत गरेमा भुटा कर लेखा प्रमाणीत गरेको मानिने भन्ने कहिपनि प्रष्ठ व्यवस्था नभएको र लेखापरीक्षकहरूले नेपाल लेखापरीक्षणमान बोर्डले जारी गरेका लेखापरीक्षणमान, नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाले लागु गरेका आचार सहिता र लेखापरीक्षणको क्रममा परिपालना गर्नु पर्ने ऐन, नियम, निर्देशिका र परिपत्रहरु समेतको परिपालना गर्दै तत् तत् ऐन तथा मानहरूमा भएको व्यवस्थाअनुसार तै लेखापरीक्षण कार्य गर्नुपर्ने हुदौं यस दफामा रहेका भुटा वित्तीय वा कर लेखा प्रमाणीत गर्ने वा गलत परामर्श दिने भन्ने विषय यस दफाबाट हटाउनको लागि सुझाव रहेको छ ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
दफा १२१	यस ऐनमा उल्लिखित कुनै कसूर गर्ने व्यक्तिलाई जानाजान वा लापरवाही गरी मद्दत गर्ने वा सहायता दिने वा दुरुत्साहन गर्ने वा सल्लाह दिने मतियारलाई त्यस्ता व्यक्तिले कम तिरेको करको शतप्रतिशत	यस ऐनमा उल्लिखित कुनै कसूर गर्ने व्यक्तिलाई जानाजान वा लापरवाही गरी मद्दत गर्ने वा सहायता दिने वा दुरुत्साहन गर्ने वा सल्लाह दिने मतियारलाई त्यस्ता व्यक्तिले कम तिरेको करको उशतप्रतिशत

	रकम शुल्क लाग्नेछ ।	रकम शुल्क लाग्नेछ ।
दफा १२७	यस ऐन बमोजिम कुनै कसुर गर्न कुनै व्यक्तिलाई जानीजानी मद्दत गर्ने वा त्यस्तो कसुर गर्न सल्लाह दिने वा दुरुत्साहन गर्ने वा भुट्टा वित्तीय वा कर लेखा प्रमाणित गर्ने वा गलत परामर्श दिने व्यक्तिलाई कसुरदारलाई हुने सजायको आधा सजाय हनेछ ।	यस ऐन बमोजिम कुनै कसुर गर्न कुनै व्यक्तिलाई जानीजानी मद्दत गर्ने वा त्यस्तो कसुर गर्न सल्लाह दिने वा दुरुत्साहन गर्ने वा भुट्टा वित्तीय वा कर लेखा प्रमाणित गर्ने वा गलत परामर्श दिने व्यक्तिलाई कसुरदारलाई हुने सजायको आधा सजाय हनेछ ।

१९. नियमनकारी निकायहरूलाई आयकर

नेपालमा बैंक ताथ वित्तीय क्षेत्रको नियमन गर्नको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ अन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंक, वीमा क्षेत्रको नियमन गर्नको लागि वीमा ऐन, २०७९ अन्तर्गत नेपाल वीमा प्राधिकरण, पूँजी बजारको नियमन गर्नको लागि नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स ऐन अन्तर्गत नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाको स्थापना भएको छ । यी निकायहरू ती ऐन अन्तर्गत स्वायत्त हिसाबले सञ्चालन हुने गर्दछन् । यी निकायहरूले के कस्तो कार्य गर्ने भनेर ऐनमा नै तोकिएको छ । ती कार्यहरू गर्नको लागि श्रोत जुटाउने व्यवस्था समेत ऐनमा नै गरिएको हुन्छ । संस्थाले यसरी सङ्गलन गर्ने श्रोत ऐनमा तोकिए बमोजिम कार्य गर्न र आफ्नो संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न प्रयोग गर्ने गर्दछन् । यदि ती संस्थाहरूले आफुलाई आवश्यक वित्तीय श्रोत सङ्गलन गर्न नसकेको अवस्थामा नेपाल सरकारले समेत आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ । तर यी संस्थाहरू स्वायत्त नियमनकारी निकायहरू भएको कारण आफ्नो लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत आफै सङ्गलन गरी वित्तीय रूपमा सबल भएमा आफ्नो नियमनकारी भूमिका स्वायत्त हिसाबले पूरा गर्न सहयोग पुग्दछ । त्यसै कारण, नेपाल राष्ट्र बैंक ऐनमा नै नेपाल राष्ट्र बैंकलाई कुनै पनि किसिमको कर नलाग्ने व्यवस्था गरिएको छ । आयकर ऐन, २०५८ को दफा १० मा समेत नेपाल राष्ट्र बैंकको आयमा आयकर नलाने भनि उल्लेख गरिएको छ । तर, आन्तरिक राजस्व विभागले वीमा प्राधिकरण, नेपाल धितोपत्र बोर्ड र नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्था लाई केही वर्ष देखि आयकर प्रयोजनको लागि दर्ता हुन लगाई आमदानीमा आयकर सङ्गलन गरिरहेको छ ।

आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ (ध) अनुसार नापा नकमाउने उद्देश्यले स्थापना भएका विभिन्न संस्थाहरूलाई आयकरमा छुट प्रदान हुने गरेको छ, तर राज्यको निश्चित उद्देश्य परिपूर्तिको लागि ऐन बाटै स्थापित संस्थाको वचतमा भने आयकर लाग्ने व्यवस्था सृजना भएको छ ।

अन्तर्राष्ट्रीय अध्यास हेतौ हो भने, भारतमा आयकर ऐन, १९६१ को दफा १०(२३ए) मा कानून, चिकित्सा, लेखा, इन्जिनियरिङ, वास्तुकला आदी पेशाको नियमन, सुपरिवेक्षण गर्नको लागि स्थापित संस्थाको आमदानीमा आयकर छुट हुने व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी, पाकिस्तानले अकायर ऐन, २००१ मर्फत यस्था नियमनकारी निकायलहरूलाई आयकर छुट प्रदान गरेको छ ।

तसर्थ, यस्ता नियमनकारी निकायहरूलाई वित्तीय रूपमा सबल बनाई नियामकीय भूमिकालाई अभ सबल बनाउनको लागि यस्ता निकायहरूको वचतमा आयकर सङ्गलन गर्नु हुदैन । यसका लागि आयकर ऐन, २०५८ को दफा १० मा आवश्यक संशोधन गर्न आवश्य रहेको छ ।

१९.१. नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थालाई आयकर

नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्था राष्ट्रको आर्थिक विकास गर्नका निमित्त लेखाको महत्व तथा लेखा व्यवसायको आर्थिक एवं सामाजिक उत्तरदायित्व प्रति जनचेतना जगाई लेखा व्यवसायको सम्बन्धमा सामाजिक मान्यता तथा विश्वास अभिवृद्धि गर्न र लेखा व्यवसाय एवं लेखाको महत्व प्रति लेखा व्यवसायीको उत्तरदायित्व बोध गराई लेखा व्यवसायको विकास, संरक्षण र सम्बद्धन गर्नका लागि नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स ऐन अन्तर्गत स्थापित संस्था हो । यस संस्थाले नेपालमा लेखा व्यवसायको नियमनकारी निकायको भूमिका निर्वाह गर्दै आइरहेको छ ।

यस संस्था नेपालमा चार्टर्ड एकाउन्टेन्सी शिक्षा प्रदान गर्ने एकमात्र संस्थाको रूपमा रहदै आएको छ र करिव १५,००० विद्यार्थीहरु चार्टर्ड एकाउन्टेन्सी शिक्षाका विभिन्न तहहरुमा अध्ययनरत छन् । त्यसै गरी यस संस्थाले ९,५०० भन्दा बढी चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स तथा दर्तावाला लेखापरीक्षकहरुलाई सदस्यता प्रदान गरी उनीहरुको दक्षता अभिवृद्धि गर्नुको साथै नियमनको कार्य समेत गर्दै आइरहेको छ ।

आन्तरिक राजश्व विभागले निश्चित रकम भन्दा माथिको कारोबार गर्ने कुनै पनि व्यक्तिले पेश गर्ने आय विवरण नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाबाट लेखापरीक्षण गर्ने अनुमति प्राप्त लेखापरीक्षकबाट प्रमाणित भएको हुनुपर्दछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ ।

नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्था कर छुट प्राप्त निकायको रूपमा आन्तरिक राजश्व विभागमा दर्ता भई कारोबार गर्दै आइरहेकोमा सम्बन्धित आन्तरिक राजश्व कार्यालयबाट उक्त कर छुट प्राप्त प्रमाणपत्र आ.व. २०७४/७५ बाट नविकरण नभएको कारणले संस्थाले आफ्नो बचतमा आयकर तिर्नुपर्ने भएको छ ।

नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्था नेपालमा लेखा व्यवसायको विकासको लागि स्थापित भएको र यस संस्थाले नाफा कमाउने उद्देश्यले कुनै पनि कार्य नगर्ने तथा सम्पूर्ण आमदानी दक्ष लेखाव्यवसायी उत्पादन गर्ने र लेखाव्यवसायको नियमनमा खर्च गर्ने भएकोले उक्त कार्यका लागि पर्याप्त आर्थिक श्रोत सुनिश्चित गर्नका लागि संस्थाको बचतमा आयकर छुट दिन आवश्यक देखिन्छ ।

नेपला सरकारले एम.वि.वि.एस, इन्जिनियरिङ लगायत विभिन्न क्षेत्रमा प्राविधि जनशक्ति उत्पान गर्नको लागि हरेका वर्ष अबौं रूपैया खर्च गरिरहेको परिप्रेक्षमा नेपाल सरकारको कुनै पनि लगानी विना नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाले हरेक वर्ष सयौँ चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स उत्पादन गरिरहेको छ । तसर्थ, नेपालको आर्थिक विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका राख्ने लेखा सम्बन्धी जनशक्तिको उत्पादन र लेखा व्यवसायको नियमनलाई थप सशक्त बनाउनको लागि यस संस्थाको वित्तीय अवस्थालाई मजबुद बनाउनको लागि संस्थाको बचतमा आयकर सङ्गलन गर्न उचित देखिदैन ।

ऐनको दफा २ (८) अनुसार नाफा नकमाउने उद्देश्यले स्थापना भएका विभिन्न संस्थाहरुलाई आयकरमा छुट प्रदान हुने तर राज्यको निश्चित उद्देश्यको लागि ऐन बाटै स्थापित संस्थाको बचतमा भने आयकर लाग्ने व्यवस्था उचित नदेखिएकोले नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थालाई आयकर छुट प्रदान गर्ने गरी आयकर ऐनको दफा १० मा निम्न वर्मोजिम व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिन्छ :

हालको दफा	प्रचलित व्यवस्था	प्रस्तावित संशोधन
आयकर दफा १०	ऐनको नभएको	(८) नेपाल चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट्स संस्थाले आफ्नो उद्देश्य अनुरूप आर्जन गरेको आय ।

२०. Accelerated Depreciation कट्टी को सुविधा सम्बन्ध

आयकर ऐन, २०५८ को अनुसुची २ को दफा ३ को उपदफा २ मा, दफा १९ को उपदफा २ र दफा ११ को उपदफा २ख, ३च, ३थ लगायतका निकायहरूलाई थप एक तिहाई हास कट्टि गर्ने पाउने व्यवस्था रहेको छ । यो यद्यपी चलन चल्तीमा यो व्यवस्था एच्छीक वा अनिवार्य रहेको भन्ने सम्बन्धमा दुविधा रहेको पाईन्छ । यो प्रावधान करदातालाई सहुलियत प्रदान गर्ने हेतुले व्यवस्था गरिएको हुँदा यस व्यवस्थालाई एच्छीक गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
आयकर ऐन अनुसुची २ को दफा ३ को उपदफा (२)	यस ऐनको दफा १९ को उपदफा (२) मा उल्लेख गरिएका आयोजनाहरूले र ऐनको दफा ११(२ख), दफा ३(३च), दफा २(३ठ), अनुसूची १(२)(३) मा उल्लेख भएका निकायले अनुसूची १ को दफा २ को उपदफा (३) मा उल्लिखित हासकट्टी दरमा एक तिहाईले थप पाउने छन् ।	यस ऐनको दफा १९ को उपदफा (२) मा उल्लेख गरिएका आयोजनाहरूले र ऐनको दफा ११(२ख), दफा ३(३च), दफा २(३ठ), अनुसूची १(२)(३) मा उल्लेख भएका निकाय तथा प्राकृतिक व्यक्तिले अनुसूची १ को दफा २ को उपदफा (३) मा उल्लिखित हासकट्टी दरमा एक तिहाईले थप पाउने सुविधा रोजन सक्नेछन् ।

२१. लगानी बीमा व्यवसायको खर्च कट्टी सम्बन्धी व्यवस्था

आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६१ को २(ख) को व्यवस्था अनुसार लगानी बीमा व्यवसायको हकमा प्रिमियम लगायतका आम्दानीलाई कर योग्य आम्दानीमा जोड्नु नपर्ने र लगानीबाट आएको प्रतिफललाई कर योग्य आम्दानीमा जोड्नु पर्दछ । तर बीमितलाई भुक्तानी गरिने बोनस र दावी भुक्तानी लगायतका खर्च कर योग्य आम्दानीबाट घटाउन नमिल्ने व्यवस्थाको कारण लगानी बीमा कम्पनीहरूलाई अन्याय पूर्ण स्थितिको सृजना भएको छ । यस परिस्थितिलाई सहज गर्नको लागि आयकर ऐन, २०५८ मा देहाय बमोजिम संशोधन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

कानुनी सुधारको लागि सुझाव

हालको दफा	हालको कानुनी व्यवस्था	हुनुपर्ने कानुनी व्यवस्था
दफा ६१ को उपदफा २ को खण्ड ख को बुदाँ १	(ख) देहायका रकमहरू बाहेक यस ऐन बमोजिम कट्टी गर्न सकिने अन्य रकमहरू कट्टी गर्ने:- (१) कुनै व्यक्तिले बीमको हैसियतमा उक्त व्यवसाय सञ्चालन गर्दा गरेको भुक्तानीहरू, र (२) बीमितलाई फिर्ता भएको खण्ड (क) को उपखण्ड (१) मा उल्लिखित प्रिमियम ।	(ख) देहायका रकमहरू बाहेक यस ऐन बमोजिम कट्टी गर्न सकिने अन्य रकमहरू कट्टी गर्ने:- (१) कुनै व्यक्तिले बीमको हैसियतमा उक्त व्यवसाय सञ्चालन मर्दा गरेको भुक्तानीहरू, र (२) बीमितलाई फिर्ता भएको खण्ड (क) को उपखण्ड (१) मा उल्लिखित प्रिमियम ।
दफा ६१ को उपदफा ३	(३) उपदफा (२) को खण्ड (क) को उपखण्ड (१) र (२) तथा खण्ड (ख) को उपखण्ड (१) र	(३) कुनै आर्थिक वर्षमा समाप्त समर्पण तथा मृत्यु (Maturity, Surrender,

	(२) मा उल्लिखित रकमहरू सो व्यक्तिको सम्पति वा दायित्व बापतका आमदानी र खर्च मानिने छैन ।	Death) दावी बापत भुक्तानी भएका बीमालेखहरूको हकमा प्राप्त भएको प्रिमियम आमदानी र भुक्तानी भएको रकमको फरकलाई आय वा खर्च मानिनेछ ।
--	---	---

२२. अनुसन्धान र विकास खर्च

भारतको आयकर ऐनको दफा ३५ मा व्यवसायसँग सम्बन्धित वैज्ञानिक खर्च र दफा ३५ सिसिए ग्रामीण विकासका सम्बन्धमा गरिएका खर्च कट्टी गर्न दिने लगायतका व्यवस्थाहरू छन् । तर आयकर ऐन, २०५८ मा व्यवसायको विस्तारसँग सम्बन्धित अनुसन्धान र विकास खर्च मात्र कट्टी गर्न पाउने अवस्था छ । नवप्रवर्तनलाई बढावा दिन र अमूर्त सम्पत्तिको सिर्जनाबाट नेपालीले रोयल्टी पाउने अवस्था सिर्जना गर्न त्यस्ता कार्यमा भएका खर्च लाई कट्टी गर्न दिनु समेत नेपालको अर्थतन्त्रको लागि दीर्घकालीन रूपमा फाइदाजनक हुन्छ । खर्च सैले कुनै व्यक्तिले नवप्रवर्तनका लागि अनुसन्धान गर्न आफैले वा विश्वविद्यालयलाई रकम दिई खर्च गरेमा सो रकम सोझै खर्च पाउने गरी आयकर ऐनको दफा १२८ कायम गरी व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ, जसको व्यवस्था निम्न बमोजिम प्रस्ताव गरिएको छ ।

- (१) कुनै व्यक्तिले कुनै आयवर्षमा कुनै नयाँ वस्तु आविष्कार गर्न वा रिभर्स इन्जिनियरिङको माध्यमले भइरहेको वस्तु नवप्रवर्तन गर्न अनुसन्धानमा खर्च गरेको रकम कट्टी गर्न पाउनेछ ।
  - (२) कुनै व्यक्तिले कुनै आयवर्षमा कुनै नयाँ वस्तु आविष्कार गर्न वा रिभर्स इन्जिनियरिङको माध्यमले भइरहेको वस्तु नवप्रवर्तन गर्न अनुसन्धान तथा विकासका लागि नेपालको कानुन बमोजिम स्थापित विश्वविद्यालयलाई कुनै रकम दिएमा सो रकम कट्टी गर्न पाउनेछ ।
- त्यस्तै आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ मा “नवप्रवर्तन” को परिभाषा थप गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

२३. थप स्पष्ट गर्नु पर्ने विषयहरू

- (क) आयकर ऐन, २०५८ को दफा २१ (१) मा प्रयुक्त “पटके” भन्ने शब्दको परिभाषा गर्नु पर्दछ ।
- (ख) आयकर ऐन, २०५८ को दफा ११ मा अत्यधिक छुट सुविधाहरू रहेकाले निश्चित सुविधाहरू मात्र दिने गरी प्रयोगमा नआएका छुटका संख्या घटाउनु पर्दछ ।
- (ग) सामाजिक सुरक्षा कोष र अन्य स्वीकृत अवकाश कोषका हिताधिकारीलाई समान व्यवहार गर्न आवश्यक भएकाले नियम २० को उपनियम (२) को खण्ड (घ) को उपखण्ड (१) खारेज गर्नु पर्दछ ।
- (घ) दफा ४ को उपदफा (४) तथा (४क) खारेज गर्नु पर्दछ वा ऐच्छक बनाई बासिन्दा प्राकृतिक व्यक्तिको आधारभूत छुट रकमसम्मको मुनाफामा रकमसम्म आयकर नलाग्ने व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।
- (ङ) संविधान संशोधन गरी घर बहाल करका सम्बन्धमा करार्धिकारमा थप स्पष्ट नगरिज्ञेल स्थानीय तहहरूले असुल गर्न त्यस्तो करलाई आयकरमा मिलान गर्न पाउने गरी व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।
- (च) हाल प्रचलनमा रहेको कर चुक्ता प्रमाणपत्रले आय विवरण पेश गरेको र सो विवरण अनुसार गणना हुने कर चुक्ता भएको प्रमाणको रूपमा मात्र काम गर्ने भएकाले आय विवरणको कर गणना गर्ने अनुसुची र कर तिरेको विवरण राख्ने अनुसुची स्वचालित रूपमा भिडाई सो भिडेपछि मात्र आय विवरण रुजु हुने कानुनी तथा प्राविधिक व्यवस्था गरी आय विवरण पेश गरेको प्रमाणलाई कर चुक्ता प्रमाणपत्र सरह मान्यता दिइनु पर्दछ ।
- (छ) आयकर ऐन, २०५८ को दफा ९३ को व्यवस्था विपरित हुने गरी आय विवरणको अनुसुची १० स्वचालित गरिएकोमा अनुसुची १० मा अग्रिम करकट्टी गर्ने व्यक्तिले अग्रिम कर कट्टी गरेको तर तर सो

व्यक्तिले दाखिला नगरिदिएको वा इ-टि.डि.एस नगरिदिएको रकम सोही आर्थिक वर्ष वा पछिल्ला आर्थिक वर्षहरुमा म्यान्युल्ली दावी गर्न मिल्ने व्यवस्था गरिनु पर्दछ ।

(ज) दफा २५ को उपदफा २ को खण्ड ख मा संशोधन गर्ने :
खण्ड (क) मा उल्लिखित अवस्था बाहेको अन्य अवस्थामा सो अधिकार वा ऋण दावी सृजना भएको तीन वर्ष भित्र असुल उपर नभएमा ।

दफा ४० को उपदफा (३) को खण्ड (ग) को उपखण्ड (२) मा संशोधन गर्ने :
अन्य कुनै अवस्थामा सो व्यक्तिले तीन वर्ष भित्र ऋण दावी असुल उपर गर्न नसकेमा ।

(झ) कुनै व्यक्तिको कर छुट भएका र अन्तिम रूपमा कर कट्टी हुने रकमहरु मात्र आय भएकोमा सो रकमहरु मात्र समावेश गरी कर चुक्ता प्रमाणपत्र लिन मिल्ने गरी आन्तरिक राजस्व विभागको प्रणालीमा व्यवस्था गर्नु पर्ने ।

मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ मा गर्नुपर्ने संशोधन तथा सुधारहरु

२४. मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन को अनुसुची १ मा रहेका वस्तु तथा सेवाहरु मध्ये मूल्य अभिवृद्धि गणना गर्न नमिल्ने तथा प्राकृतिक व्यक्तिको आधारभूत आवश्यकतासँग सम्बन्धित बाहेक अन्य वस्तु तथा सेवाहरुलाई हटाउन आवश्यक देखिन्छ ।
२५. मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को अनुसुची २ लगायतमा भएका सबै व्यवस्थाहरुको दुईअर्थी व्याख्या हुन सक्ने प्रावधानहरुलाई सरल बनाउन आवश्यक देखिन्छ ।
२६. नउठेको आसामिमा तिरिएको मूल्य अभिवृद्धि कर मिलान गर्न मिल्ने गरी आवश्यक कानुनी व्यवस्था थप गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
२७. म्याद गुज्रेका सामानहरुमा दावी गरिएको मूल्य अभिवृद्धि कर केडिटलाई स्वघोषणाको आधारमा दावी गर्न दिने गरी मूल्य अभिवृद्धि कर कानुनमा आवश्यक संशोधन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।
२८. मुल्य अभिवृद्धि कर नियमावलीको नियम ३९क को उपनियम २ को प्रतिवन्धत्मक वाक्याँसमा निम्न शब्दावली थप गर्न आवश्यक देखिन्छ :
- विमा दावी गरेको बखत समेत कर अधिकृतलाई जानकारी गराउनु पर्ने ।

भन्सार महसूल ऐन, २०८१ मा गर्नुपर्ने संशोधन तथा सुधारहरु

२९. भन्सार छट सम्बन्धी व्यवस्था तथा आयकर ऐन मार्फत भन्सार महसुल सङ्कलन

महालेखापरीक्षकको २०८१ को प्रतिवेदनमा उल्लेख भए अनुसार आ.व. २०७९/८० मा नेपाल सरकारले विभिन्न वस्तुहरूको आयतमा रु. ९९ अर्ब ४२ करोड ३३ लाख रकम भन्सार राजस्व छुट दिएको छ। आर्थिक ऐन, २०८१ को दफा १८ मा प्रचलित कानून बमोजिम लगाएको दस्तुर, शुल्क, महसुल वा करको दर नेपाल सरकारले घटाउन बढाउन वा आंशिक वा पूर्ण रूपमा छुट दिन सक्ने व्यवस्था रहेको छ।

आर्थिक ऐनको यसै व्यवस्थाको प्रयोग गरी अर्थ मन्त्रालयले आ.व. २०७५/७६ देखि आ.व. २०७९/८० सम्ममा रु. ३ खर्च ४१ अर्ब भन्सार तथा आन्तरिक राजस्व छुट दिएको देखिन्छ । यस सुविधा अन्तर्गत विभिन्न गैर सरकारी संस्था, नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, नेपाली सेना तथा नेपाल प्रहरीले संयुक्त राष्ट्र संघमा पठाउने शान्ति मिसन, विभिन्न सरकारी निकाय आदिले धेरै छुट लिएको देखिन्छ । यस किसिमका छुट मध्ये धेरै छुटहरु विदेशी सरकार, दातृ निकाय आदीबाट प्राप्त अनुदान सँग सम्बन्धित छन् भने ती निकायहरूले विदेशबाट गरेको खरिदमा प्रदान गरिएको वस्तमा प्रदान नगरिएको छुट पनि उल्लेखिय छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाले नेपालमा नै कुनै वस्तु खरिद गरी आफ्नो उद्देश्य अनुरूपको कार्यमा प्रयोग गर्दा उक्त वस्तुमा लाग्ने भन्सार, मू.अ.कर, अन्तः शूलक आदी कुनै कर छुट नहुने तर विदेशमा नै आवश्यक सामान खरिद गरी नेपाल भित्रयाउदा भने छुट पाउने अवस्था अहिले रहेको छ ।

त्यसैगरी, संयुक्त राष्ट्रसंघ अन्तर्गत विभिन्न मिसनमा नेपालबाट सेना तथा प्रहरी पठाउदाँ संयुक्त राष्ट्रसंघबाट नै आवश्यक विर्तिय श्रोत उपलब्ध हुने गर्दछ । यस प्रयोजनो लागि मिसनमा पठाउने प्रयोजनको लागि नेपाल भित्र नै समान खरिद गर्दा कुनै छुट प्रदान नहुने तर सोही निकायले विदेशबाट सामान आयत गर्दा भने विभिन्न कर तथा महशल प्राप्त गर्ने अवस्था रहेको छ ।

त्यसैगरी विभिन्न धार्मिक, समाजीक गतिविधि संग सम्बन्धित कार्यहरुको लागि विदेशबाट प्राप्त हुने तथा खरिद गरिने सामाजिकहरुमा विभिन्न संस्थाहरुलाई अर्थ मन्त्रालयले कर छुट प्रदान गर्दै आइरहेको छ।

यसबाट सरकारलाई ठूलो आर्थिक क्षती भइरहेको छ । तसर्थ, अर्थ मन्त्रालयबाट विभिन्न निकायहरूलाई प्रदान गरिने कर छुट सम्बन्धि नीतिमा परिमार्जन गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसरी मन्त्रालयको निर्णय बमोजिम कर छुट प्रदान गर्ने भन्दा पनि सम्बन्धित ऐनमा नै कर छुट सम्बन्धी मापदण्डहरु उल्लेख गरी सो मापदण्डको अधिनमा रही कर छुट दिने कार्य असल अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास अन्तर्गत पर्दछ ।

त्यसैगरी कुन आयमा आयकर लाग्ने र कुनमा नलाग्ने भन्ने कुरा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ३ मा उल्लेख गराएको छ, जसले भन्सार विन्दुमा आयकर लाग्ने वा अग्रिम कर लिन पाउने कुरालाई समेटेको पाइदैन । त्यसैले दफा ८९ (३) (क) बमोजिम हरेक आयातमा गर्नुपर्ने अग्रिम करकट्टी गर्नुपर्ने प्रावधान र दफा ९५क (७) बमोजिम भन्सार विन्दुमा लिने अग्रिम कर हटाउनु वा दफा ३ मा त्यस व्यवस्थालाई समेट्न आवश्यक देखिन्छ । साथै त्यसरी भन्सारमा तिरेको अग्रिम कर त्यहि वर्षको कर दायित्वमा समायोजन भएर बाकिं रहेको अवस्थामा त्यसलाई आगामी वर्षमा नसारी खर्चमा लेख्नु पर्ने रहेकोले त्यसको असरले व्यवसायको नोक्सान बढ्ने देखिने हुँदा यस व्यवस्थाको सम्बन्धमा आवश्यक संशोधन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

३०. उत्पादनमुलक उद्योग, कृषि व्यवसाय तथा कृषीमा आधारित उद्योग, तोकिएका पर्यटन उद्योगले आयात गर्ने मेशिन, उपकरण, सवारी साधन आदीमा भन्सार महशुल छुट दिने आयतमा निर्भर नेपालको अर्थतन्त्रलाई उत्पादनमुखि अर्थतन्त्र बनाउदै आर्थिका विकास तर्फ अग्रसर हुनु नेपालको आजको सबैभन्दा प्रमुख आवश्यकता हो । विभिन्न उद्योगहरूको स्थापनको लागि प्रोत्साहन गर्ने एउटा महत्वपूर्ण औजार ती उद्योग स्थापनको लागतलाई कम गर्नु हो । तसर्थ विभिन्न उद्योगलाई स्थापना गर्नको लागि प्रोत्साहित गर्न तथा आर्थिक गतिविधिलाई चलायमान बनाई रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्न उत्पादनमुलक उद्योग, कृषि व्यवसाय तथा कृषीमा आधारित उद्योग, तोकिएका पर्यटन उद्योग आदीले आयात गर्ने मेशिन, उपकरण, सवारी साधन आदीमा भन्सार महशुल छुट दिन उपयुक्त हुन्छ ।

३१. अटोमोबाईल एसेम्ब्लीज लाई प्रोत्साहन गर्नुपर्ने

मोटर कार निर्माण उद्योगलाई उत्पादनमुलक उद्योगको जननीको रूपमा मानिन्छ । अटोमोबाईल उद्योगको विकास संगसरै यसका धेरै पाटपुर्जाहरुको उद्योगको पनि विकास हुने गर्दछ । भारत लगाएत विभिन्न देशहरूमा मोटर कार निर्माण उद्योगको शुरुवात एसेम्बली प्लाण्टबाट शुरू गरेको इतिहास छ । अहिले ति देशहरूले स्वतन्त्र रूपमा मोटर कार निर्माण गर्न सक्षम छन् । मोटर कारको एसेम्बली प्लाण्टलाई अन्तःशुल्क तथा भन्सार कम लिई प्रोत्साहन गरेको कारणले भारतमा उत्पादनमूलक उद्योग फस्टाएको पाइन्छ । तर बिडम्बना, हाम्रो देशमा एउटा पनि अटोमोबाईलको उत्पादन हुँदैन । हाम्रा वर्तमान, भन्सार महशुल, अन्त शुल्क अटोमोबाईलमा अति धेरै छ । अटोमोबाईल आयात गर्दा वा निर्माण गर्दा, अन्तशुल्क ६५ देखि १०० प्रतिशत सम्म छ, त्यस्तैगरी भन्सार महशुल अटोमोबाईल सामान्यतया ८० प्रतिशत र मुल्य अभिवृद्धि कर १३ प्रतिशत रहेको छ । साथै सडक विकास दस्तुर द देखि १० प्रतिशत रहेको छ । यसरी अटोमोबाईल आयात गर्दा मुल्य अभिवृद्धि कर र सडक विकास शुल्क पुर्व २२४ प्रतिशत बढ्दि अन्त शुल्क र भन्सार महसुलले मात्र हुन्छ ।

बनिबनाउ अटोमोबाईलको भन्सार महशुल र अन्तशुल्क आदि बढि भएकै कारणले हाल नेपालमा विभिन्न बहुराष्ट्रिय अटोमोबाईल कम्पनीहरूले नेपालमा नै एसेम्बली प्लान्ट लगाउने गृहकार्य गरिरहेका छन् । यद्यपी वर्तमान करको व्यवस्थाले यो सम्भव देखिदैन । किनकी अटोमोबाईल एसेम्बली गर्दा समेत भण्डै २०० प्रतिशत रकम भन्सार महशुल र अन्तशुल्कको रूपमा दिनुपर्ने हुन्छ । किनकि पाटपुर्जा आयात गरी एसेम्बली गर्दा, मुख्य मानिएका इनजीन चेचिस र ड्राईभ ट्रनको भन्सार महशुल ८० प्रतिशत रहेको छ, अन्य पाटपुर्जामा भन्सार महशुल १५ प्रतिशतको हाराहारी भएता पनि एसेम्बली गर्दा मुख्यरूपमा आयात गर्नु पर्ने इनजीन चेचिस र ड्राईभ ट्रनको भन्सार महशुल धेरै हुँदा, नेपालमा एसेम्बली गर्दा खासै फाईदा देखिदैन । त्यसैले नेपालमा अटोमोबाईल उद्योग स्थापना हुन वा स्थापना भएकाहरू टिक्न सकिरहेका छैनन् ।

नेपालमा अटोमोबाईलको उद्योग प्रवर्धन गर्नका लागि अटोमोबाईल ऐसेम्बल गर्नका लागि चाहिने मुख्य सामान चेचिस र ड्राईभ ट्रनको भन्सार महसुल, सिंगो गाडी आयात गर्दा भन्दा कम दर तय गर्न जरुरी छ । त्यस्तैगरी ऐसेम्बलीको यो सुविधा लिनका लागि एस्केडि वा सिकेडि को सम्बन्धमा नियमावली बनाउन जरुरी छ । त्यस्तैगरी ति ऐसेम्बली गर्ने उद्योगहरूले कम्तिमा पनि २५ प्रतिशत सामान नेपालमा बनेको प्रयोग गर्ने प्रावधान बनाईनु पर्छ । सो प्रावधानको पालना भए नभएको संबन्धमा, लेखापरीक्षक बाट प्रमाणीत गराउने व्यवस्था मिलाईनु पर्छ ।

तसर्थ हालको कर व्यवस्थामा आवश्यक परिवर्तन गर्न आवश्यक रहेको छ ।

भन्सार महसुल मा परिवर्तन गरी, एसेम्बलीका लागि आयात गरिने चेचिस र ड्राईभ ट्रनको भन्सार महसुल अन्य पाटपुर्जाहरुको दर जस्तै बढिमा १५ प्रतिशत कायम गर्ने ।

उद्योग व्यवसाय ऐन वा नियममा, अटोमोबाईल उद्योगको ऐसेम्बली सम्बन्धि एसकेडि वा सिकेडि सम्बन्धमा नियमावली वा निर्देशिका बनाई लागू गर्ने । साथै सो नियमावली वा निर्देशिकामा कमसेकम २५ प्रतिशत नेपालमा बनेको सामानको प्रयोग सम्बन्धी व्यवस्था गर्ने र सो व्यवस्थाको लेखापरीक्षकले प्रमाणित गर्नुपर्ने व्यवस्था गर्ने ।

३२.

फिटी गुन्टा

फिटी गुन्टा सम्बन्धी कानूनमा सरलिकरण गर्न आवस्यक देखिन्छ ।

अन्तः शुल्क ऐन, २०५८ मा गर्नुपर्ने संशोधन तथा सुधारहरु

३३. टायल उच्चोगलाई अन्तः शुल्कमा ल्याउनु पर्ने

हाल नेपालमा टायल उच्चोगहरुको धमाधम उत्पादन गरिरहेको परिप्रेक्षमा टायल उत्पादन अन्तः शुल्कको शुचिमा नरहेको अवस्था छ । सेरामिक टायलहरु अहिले नेपाली बजारमा उत्पादन राम्रो भएको अवस्थामा यसमा अन्तः शुल्क लगाउनु पर्ने देखिन्छ ।

३४. विलासिताका वस्तु तथा सेवा र जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर गर्ने वस्तु तथा सेवामा बाहेक अन्यमा अन्तः शुल्क लाग्ने गरी भएका व्यवस्थाहरु संशोधन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

३५. विक्री भएका सामानहरु फिर्ता भए पछि सो सामान विक्री गर्दाको वखत तिरिएको अन्तः शुल्कको आवश्यक समायोजन गर्न दिने व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

